

DR. VENETIANER LAJOS

A ZSIDÓSÁG ESZMÉI ÉS TANAI

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST, 1913.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA.

E könyv a zsidók vallásának lényegét akarja megismertetni; föl akarja tüntetni azokat az eszméket, miket a zsidóság hirdetett legelőször a világnak s amelyek a zsidóság vallásának örök érvényességű tartalmat, a zsidóknak pedig soha meg nem szűnő létjogot adnak, mert azon legfőbb eszmény jut bennük kifejezésre, ami az egyéni boldogság útját és az emberi közösség elérendő célját szabja meg.

A világtörténet jelenségei közt a legkevésbé ismert s a legfélreismer-

tebb a zsidóság volt a rajta kívül álló körökben, amely félreismerés hullámai a mi körünkben már annyira átcsaptak a zsidók műveltebb köreibe is, hogy az elsodró áradattal szemben védelmi gátakat kell emelnünk. Meg akarja tehát mutatni ez a könyv, hogy a zsidók vallásának eszmei tartalma és nevelő ereje nemcsak a versenyt állja ki, de mint megdönthetetlen sziklafal magasan emelkedik ki korunk hullámzó eszmeáramlatából.

Az egyén erkölcsi megtisztulása és az emberiségnek szeretetben való egybeolvasztása képezi azt az eszmekört, mely a legkiválóbb gondolkozókat foglalkoztatja s melyet korunk legnemesebbjei az emberi fejlődés eszményi végcélja gyánánt tűztek ki. Elismerés és hódolat

környez minden törekvést és alkotást, mely ezen eszmekör keretén belül foglal helyet, s méltán éri megvetés azt a jelenséget, mely nemcsak nem erősíti és nem terjeszti ezt az eszmekört, de annak megbontását szolgálja. És ezen eszmekör megalkotásának és terjesztésének érdeme egyedül a kereszténységnek tulajdoníttatik. Ez a képzelet már annyira átment az ellenőrzésre képtelen köztudatba, hogy különösen a műveltebb zsidók köreiben, ahol a zsidóság alapvevő vallásos irodalma egészen ismeretlen, nincs meg abban a tekintetben a teljes megnyugvás, hogy a zsidóság eszmei tartalma hajszálnyival sem áll a kereszténység mögött, hogy amely érdem a kereszténységnek tulajdoníttatik, az valójá-

ban a zsidóság érdeme, hogy a legfőbb ideált: a Hit ereje által történő erkölcsi megtisztulását az egyénnek s az emberiség szeretetben való egybeolvasztásának eszményét a zsidóság adta a világnak és fogja érvényre juttatni a világban, mert a legtisztább hittel kapcsolatban, az Egyetlen Istenre Való utalással hirdeti az eszményt.

Ennek a bizonyítása céljából nem bocsátkozik e könyv mélyreható bölcsészeti bonczolgatásokba, vagy rejtelmes hittudományi fejtegetésekbe, csak azokat az eszméket, melyek mint szétszórt gyöngyök foglaltatnak a zsidóság alapvető vallásos irodalmában, sorakoztatja egymás mellé. Ne a szerző szóljon e könyvből, ne egyéni vélemény keltsen itt hatást,

ne az író nézete körül csoportosuljanak itt a meggyőző érvelések, de maguk az ősi talajból fakadt virágok jelenjenek meg itt színpompájukban s terjeszszék illatárjukat, amiben gyönyörködött s amitől megittasult egykor a kereszténység megalapítója is. Nincs az evangéliumokban egyetlen olyan tanítás sem, amely mint alapvető tétel, mint lényeges eszme ne volna feltalálható a zsidóság vallásos irodalmában, melyben a kereszténység megalapítója tanítványaival s követőivel együtt fölnevelkedett. Szó szerinti fordításban, a források pontos megjelölésével, vonulnak itt föl azok az eszmék, sőt Máté evangéliumának V., VI. és VII. fejezetei, melyek a „hegyi prédikáció” neve alatt isme-

retesek s amelyek révén a legtöbb támadást intézik a zsidóság ellen, mondatról-mondatra föltalálhatók itt – ugyancsak az V., VI. és VII. fejezetekben – zsidó források alapján, amelyekből az evangélium szerzője merített. Tanulja meg a keresztény olvasó e könyvből, hogy a kereszténységnek parányival sem tulajdonítható valamelyes fensőbbség a zsidóság fölött, s tanulja meg belőle a zsidó olvasó, hogy büszke önérzettel vallja magát azon közösség tagjának, mely először ismerve föl az Igazságot, meghívatott, hogy az Egyetlen Istennek világosságában mindennapos vértanúsággal hirdesse s megvalósítsa azt az eszményt, mely majdan Hitben és Szeretben egyesíteni fogja az egész világot

Legyen e könyv a mai Izraelnek Sibóleth-je, mely szó „Kalász”-t jelent s mely egykor az Igazságért küzdő Izraelnek táborához való tartozás jel-szava volt; mutassa meg e könyv, hogy ki tartozik igazán Izraelhez s hogy a legfőbb eszmények érett kalászat nyújtja Izrael az emberiségnek.

I.

ISTEN.

Halljad, Izrael, az élet törvényeit!
Figyelj, hogy megtanuljad, miként szerezhetsz belátó Értelmet. (Baruch III. 9.)

Gyermekem, ifjúságodtól fogva kell megszerezned ezt az ismeretet, még akár ha öregségre jutsz is igaz Bölcsességhez; a szántóvető is tudja, hogy magot kell hintenie, s türelemmel várja, míg megterem a jó gyümölcs.

(Sirach VI. 18., 19.)

Mélyen rejlik ugyan a Bölcsességnek ez a forrása, de hozzá félni csak a balga képtelen; ám az értel-

mes türelemmel köt vedrére fonalat fonálhoz s bizalmát el nem veszítve végre mégis csak eléri a forrás kristálytükrét s enyhületet talál epedő szomszja. (Genezis rab. 93.)

Magasan lebeg nagyon a Bölcsességnek ez a tápláló kenyere, de csak a balgának elérhetetlen; ám az értelmes lépcsőt-lépcsőhöz rak, majd pedig póznát-póznához erősítve s fokról-fokra emelkedve nem nyugszik meg addig, míg le nem hozta a kenyeret, mely csillapítja éhségét. (Sir Has. rab. V. 11.)

De vajjon hol található az igaz Bölcsesség? Hol van termőhelye az igaz Ismeretnek? Csak az Isten tudja, mely út vezet hozzá s hol található fel termőhelye; ám Ő meg is mondta az embernek: Lásd, Istent félni az

a Bölcsesség, s a rosszat kerülni, az az igaz Értelme, (Jób XXVIII 12. 23. 28.) Hiszen sokan visznek Bölcsességet piacra, sokan bocsátnak Értelmet áruba; igaz gyöngyre keres vevőt az egyik, vásári portékára a másik; vajjon nem az utóbbinak ponyváját állja-e körül a mérhetetlen nagy tömeg?

(Sota. 40. a.)

Tudod, mi az igaz Bölcsesség? Minden alkalommal helyesen határozni, anélkül, hogy sajátos hajlamodat követnéd, hanem mérséklés határai közé szorulva s mérlegelve a megvalósuló *vágy* által okozható bajt, a viszonyoknak megfelelő helyes tettet tudhassad végbevinni. Ilyen értelmet pedig csak az Istentől kaphatunk.

(Aristeas levele 256.)

S tudod-e mi a legfőbb jó? A megismerés, hogy Isten uralkodik mindenk fölött s hogy legjobb cselekvéseinkben nem magunk viszzük végbe elhatározásainkat, hanem Isten vezet és juttat célhoz mindent az Ő mindenható hatalmával. (Aristeas levele 195.)

Azért képezi minden ismeretnek kiinduló pontját az Istenfélelem. (Példabeszédek I. 7.)

Ne gúnyolódjál hát e Bölcsesség fölött! Semmikép sincs rá jogod. Megtanít minket meggondoltságra, hogy uralkodhassunk vágyainkon; megedz bennünket a férfiasságban, hogy meg tudjunk tűrni bárminemű fájdalmat; fölnevel minket igazságosságra, hogy a váltakozó hangulatban is mindenkor egyforma igazsággal cselekedhessünk;

s kioktat bennünket a jámborságra, hogy csak az Istent, akiről egyedül mondható, hogy van, tiszteljük a Hozzá méltó fénnel. (IV. Makkab. V. 23., 24.)

Bizony csak figyelj s hallgass a Bölcsesség szavára s szívedet az Értelem felé irányítsd (Péld. XXII. 17.). Vándorúton járva egyszer a mester és tanítványa, az utóbbi észrevett egy darab izzó parazsat s azon hiszemben, hogy drágakő, utána kapott s megégette kezét; röviddel ezután csillogó drágakő feküdt előtte az úton, de nem nyúlt feléje, félt, hátha ismét csalódik s égető parazsat érintenek ujjai; de féletmét eloszlatá a Mester iránti bizalom, ki ezt monda neki: Vedd fel, hisz' ez drágakő. (Deuter, rab. 1.)

Ott annak, aki megmutatta ezt az Életbölcsséget, mert drágább ez minden gyöngynél és semmiféle kedvesség nem ér föl vele. (Példabeszédek III. 13. 15.)

Ne is dicsekedjék a bölcs az ő bölcsességével, s ne dicsekedjék az erős az ő erejével és ne dicsekedjék a gazdag az ő gazdagságával, csakis azzal dicsekedhetik a dicsekvő, hogy belátta s megismerte az Istent, hogy ő, az Örökkévaló, szeretetet, jogot és igazságot művel e földön, mert egyedül azokban talál kedvet, (Jerem. IX. 22. 23.)

Bizony az Isten megismerése nem egyéb, mint a legtökéletesebb Igazság, s annak erejéről tudással bírni nem kevesebb, mint a halhatatlanság gyökere. (Salamon Bölcsessége XV. 3.)

Úgy-e szeretnéd világosan látni Istennek útjait s megérteni ítéltszavát? Erre képtelen vagy. Mondd meg a jövődő nemzedékek számát, gyűjtsd ismét felhőbe az esőnek cseppjeit, add vissza az elhervadt virágnak életnedvét, hogy kizöldüljön újra, nyisd meg a szélviharoknak elzárt kamráit, avagy mondd meg, milyen az arcz, melyet sohse láttál s mutasd meg alakját a hangnak, úgy megoldom én is a rejtélyt, melyet látni kívánsz. Amily kevésbé tudnál ezek közül csak egyet is megcselekedni, oly kevésbé vagy képes megérteni Istennek az akaratát. (IV. Ezra V. 34-40.)

Avagy talán a világban tapasztalható gonoszság miatt rémül el a szíved s azért óhajtanád megismerni Isten

útjait? Csak három kérdést intézek hozzád s ha csak egyre adsz is elegendő választ, úgy én is megmutathatom az utat; melyet látni vágyol s kioktathatlak arról, hogy honnan származik a gonosz szív. Mérd meg a tűznek súlyát, vesd mérlegre a szél terjedelmét s hívjad vissza a tegnapi napot. Ha kérdeznék, hogy hány kamra rejlik a tenger szívében, hány forrás fakad a földnek mélyén, hány felé visz út a mennyboltozaton, hol vannak az alvilág kapui s melyik ösvény vezet a paradicsomhoz, úgy bizonyára azt felelnéd, hogy nem szálltál le a mélységbe, nem haladtál el az alvilágig, nem emelkedtél még föl a mennyekig s nem láttad még a paradicsomot sem; de hiszen csak a

tűzről, a szélről s a tegnapról kérdeztelek, mind olyasmi, ami nélkül nem is létezhetel s mégsem válaszolhatsz! Lám, azt sem ismered, ami a sajátod s veled egészen össze van növe, miként fogadhatná be értelméd a Legmagasabb uralmának ismeretét? Örökösök a Legmagasabb útjai, te pedig mulandó véges ember vagy, miként akarnád mulandó lényeddel az Örökkévalót, véges értelmekkel a Végtelent felfogni? (IV. Ezra IV. 1–11.)

Ne kutasd hát, ami rejtve van előtted, ne akard megérteni, aminek takarója föl nem lebbenthető; elmélkedj az elérhetőn, ne a rejtelmekkel foglalkozzál. (Sirach III. 20.)

Azt láthatod, hogy az Örökkévaló a mi bíránk, az Örökkévaló a mi

törvényadónk, hogy az Örökkévaló uralkodik fölöttünk s Ő meg is segít minket; (Ezsaiás XXXIII. 22.)

Hogy nem a tömegben rejlik az Ő hatalma s nem a hatalmasban nyilatkozik meg igazi ereje, hanem hogy Ő az alázatosoknak Istene, a lealacsonyítottak segítője, az eltaszítottak oltalmazója, a kétségbeesettek megmentője. (Judith IX. 11.)

Büntetést is hirdet az Úr bőven s nincs ínyedre fenyegető szava? Lám az egyik orvos csak azt ajánlja betegének, hogy tartózkodjék hideg italtól s nyirkos fekvőhelytől, holott a másik orvos is ugyanazt ajánlja, csak hogy hozzáteszi, hogy jó lesz betartani, mert különben röviden biztos lesz halála, vajjon melyik orvos fog hatni a betegre? (Szifre Levit. 16. 1.)

Azt tudjuk, hogy Isten útja tökéletes s hogy salakmentes az Úrnak minden szava; bizony pajzs Ő mindazoknak, kik Nála keresik menedékküket. (18. Zsolt. 31.)

Szilárd vár az Úr az elnyomottak számára, szilárd vár a szorongatottság idején. (9. Zsolt. 10.)

Minden porczikáink hirdethetik: Isten, ki olyan, mint Te vagy? Ki a nyomorultat kiszabadítod az erősebb hatalmából s a nyomorgó szegényt az ő fosztogatója kezéből. (35. Zsolt. 10.)

Óh nemcsak a magasságokban trónol az Isten, dicső nagyságával lebecsátkozik a föld lakóihoz s fényt áraszt a parányi porszemre is; ugyanott, ahol megmondattott, hogy Isten az Urak Ura, s hogy Ő nagy, hatal-

mas, félelmetes Isten, ugyanott megmondattott az is, hogy Ő szerzi meg az árváknak s özvegyeknek jogát (Deut. 10.17.), miként a Zsoltáros is zengi: Egyengessétek útját Annak, aki az egekben tartózkodik, Ő az árváknak atyja s az özvegyek bírása. (68. Zsolt. 5.) (Megilla 31. a).

Mert Istennek pecsétje az Igazság.
(Sabbath 55. a).

Az Igazság pedig maradandó, örök-hatalmú, él és megtartja erejét mindörökké. Az Igazságé az erő, az uralom s a hatalom és a dicsőség mindörökké. Dicsértessék az Igazságnak Istene!
(III. Ezra IV. 38., 40.)

II.
EMBER.

Bölcs Salamon mondta (III. 6.): „Ismerd meg minden utadban az Istent s Ő egyengetni fogja ösvényeidet”, ez az egy rövid mondat magában foglal mindent, amit az isteni törvény kíván tőled. (Berakhotli 63. a).

Légy tehát erős, mint a párducz, könnyű, mint a sas, gyors, mint a szarvas, s bátor, mint az oroszlán, hogy megcselekedhessed mennyei Atyád-
nak akarátát, (Aboth V. 20.)

Az Ő akarata pedig nem egyéb, mint csak az, hogy tisztán állj nem-

csak Isten előtt, de az ember előtt is, amint azt Bölcs Salamon fejezte ki, mondván: (III. 4.) találj kegyet és tetszést Istennek és embereknek szemeiben. (Jer. Sekalim III.)

Mert csak az az igazi jámbor, aki megfelel kötelességeinek Isten és ember iránt, ámde aki csak Isten iránti kötelességeinek felel meg, nem pedig az emberek iránt is, az nem jó jámbor.

Kiddusin 40. a).

S akiben kedvüket lelik az emberek, abban kedvét leli az Isten is; de akiket az emberek nem kedvelnek, azt nem kedveli az Isten sem (Aboth m. 9.); de cselekvéseidben ne az emberek tetszése legyen irányadó, hiszen a bűnös rendszerint csak arra ügyel, hogy tette emberek közt ne jöjjön

napfényre, s szüntelenül visszhangoz-
zék szívedben az áldó szó: vajha az
Istentől is annyira félnél, amennyire
félsz az emberektől. (Berakhoth 28. b).

Hiszen az élet csak szertefoszló
árnyék, s nem is olyan, mint vala-
mely toronynak vagy fának az árnyéka,
hanem csak mint madárnak árnyéka,
mely tovarepül, s nem marad meg
sem a madár, sem az árnyék. (Kohel.
rab. VI. 12.)

Legyenek azért ruháid mindig
tisztá fehérek s fejedről ne hiányozzék
a kenetes olaj soha (Kohel. rab. IX. 8.).
Veled is megtörténik, mint történt,
amikor egy király lakomára hívta
meg szobáit, anélkül, hogy a lakoma
idejét is meghatározta volna; az okos
szolgák felöltötték tiszta ruháikat s

odaálltak a palota elé s várták a hívó szózatot; a balgák azonban megszo-
kott munkájukra mentek, mert azt hitték, hogy a királyi udvarnak is nagy előkészületre van szüksége ilyen lakomához s addig majd ki fognak öltözködni ők is; egyszerre csak jel adatott, a szolgáknak meg kellett jellenniük, s jöttek az okosak tiszta ruháikban, a balgák pedig piszkos öltözetben; a király bizony csak az okosoknak örült s monda: „Csak azok üljenek le s élvezzenek, kik tiszta ruhában jöttek.” (Sabbath 153. a).

S amint egyetlen folt elékteleníti a fehér ruhát, és amint egyetlen légy bűzhödtté teheti a fűszeres olajat, úgy egyetlen egy vétkezés is semmivé tehet sok jó cselekvést. (Kohel. rab. X. 1.)

Pedig az Isten egyenességre teremtette az embert, s csak az emberek keresik a sok furfangot. (Kohel. vu. 29.)

Ha bármily hatalmas király palotát építene, úgy a látogatók mindig találnának rajta kivetni valót, s mondanák: ha magasabb volna az oszlop, a fal, vagy gerendázat, úgy szebb volna az épület, de hallottátok-e valaha azt a megjegyzést tenni, hogy szebb volna az ember, ha három szeme, vagy három lába volna? (Genez. rab. XII.)

Díszszel s fényvel koronázta fel az embert Isten (8. Zsolt. 6.), aki azt mondotta egykor Mózesnek: „bárhon emberi lábak nyomait veszed észre, ott Én állok előtted, (Mehilta Exod. XVII. 6.)

S mégis mennyire különböznek az

ember utjai Isten útjaitól! Az ember a gazdag baráthoz ragaszkodik, hozzá vonzódik, s ha letűnt barátja csillaga, úgy megvetéssel fordul el tőle, holott Isten épp az elesetteket támogatja, a meggörnyedteket egyenesíti fel. (Tanch. Vajjecze X.)

Ne vesd meg hát senki emberfiát, aminthogy nem szabad eldobnod semmiféle dolgot; nincs olyan ember, akinek ne jönné el érvényesülési órája, s nincs olyan dolog, aminek ne akadna helye. (Aboth IV. 3.)

Tudod ki méltó a csodálatra? Aki fel van ruházva tekintélylyel, vagyonnal és hatalommal, de azért bensejében egyenlőnek érzi magát mindenkivel. (Aristeas levele 282.)

Ne hidd, hogy úr vagy, ha szolgák

felett rendelkezel, úrrá csak akkor válsz, ha szolgálid szolgáljává leszel, mint Bölcs Salamon mondta: (Péld. Xii. 9.): jó az, ha valaki csekélybe veszi önmagát, bárha van is szolgálja.

(Genez. rab. 67.)

Az üdítő friss vizet sem tartogatják arany kupában, hanem szerény agyagkorsóban őrzik s úgy kerül királyok asztalára. (Beoza 17. b. Taanith 7.)

Inkább üljél három fokkal lejjebb, mint amennyi megilletne, míg föl nem szólítanak, hogy magasabbra üljél; jobb, ha azt mondják: jer föllebb, mint ha azt mondanák: vonulj csak hátrább.

(Levit. rab. I.)

Megalázkodásod felmagasztaltatásodhoz vezet, de saját fölemelkedésed lealacsonyíttatásodhoz visz. (U. o.)

Tekints Johanan mesterre, aki húsból nem evett s borból nem ivott, mielőtt abból szolgájának nem adott, mert azt mondta: Anyaméhben teremtette őt is az én Teremtőm. (jer. b. Kamma 6. c.)

Veled egyék s veled igyék a szolgál; te ne egyél fehér kenyeret, ha neki feketét adtál; te ne igyál óbort, ha neki újat töltöttél; te ne feküdjél puha ágyon, holott ő szalmán gubbasztani kénytelen.

(Kiddusin 22. a.)

Azért ne bánjál rosszul a szolgálával, ki hűséggel dolgozik számodra, sem a napszámossal, aki néked szenteli erejét; szeresd egész lelkeddel a jó cselekedet, ne rabold meg őt szabadságától.

(Sirach VII. 20. 21.)

Mert jön idő, amikor a szolgálakat is felmagasztalja az Isten, mint monda:

kiöntöm majd lelkemet minden testre s prófétálni fognak fiaitok s leányaitok, kiöntöm az Én lelkemet szolgálókra és szolgálókra is. (Jóél II. 25. 29.)

Nem egy Atyánk van e mindnyájunknak, nem egy Isten teremtett e minket? Miért hűtlenkednénk hát kiki testvére ellen? (Maleáki II. 10.)

Csak egy embert, egyedül Ádámot teremtette az Isten, hogy a későbbi nemzedékek ne versenghessenek egymással származásuk nagyobb előkelősége miatt. (Szanhedrin 37. a.)

Minden ember egyformán lép be az életbe s egy azon módon távozik is az életből. (Salamon Bölcs. VII. 6.)

Isten azt mondta (Levit. XVIII. 5.), hogy amely ember megtartja az Ő törvényeit, az élni fog, ami azt jelenti,

hogy bármily származású legyen is, aki megcselekszi az Isten akaratát, egy fokon áll magával a főpappal.

(B. Kamma 38. a.)

Lám, mikor az egyiptomiak alásülyedtek a Vörös-tengerben, a mennyei angyalok örömdalt akartak zengeni, de Isten elnémította őket mondván: Teremtényeim pusztultak el és ti örömeinkre fakadtok? (Szanhedrin 39. b.)j

Isten megmondta Illés prófétának is: Zsidó vagy nem zsidó, férfi vagy nő, szolga vagy szabados, mind egyenlő Elöttem, minden attól függ, hogy mit cselekszenek. (Tanná D. E. IX.)

Bizony mondom néktek, hogy áldólag tekint Isten arra, aki Izsák önfeláldozó odaadásához hasonlóan kívánja teljesíteni a Mindenható akaratát, legyen az

bár zsidó vagy nem zsidó, akár férfi, akár nő, legyen bár szolga vagy szolgáló.

(Levit. rabba II.)

Józsua mestert kérdezé egykor Eliezer, Hyrkanos fia: Mit kell tennem, hogy megszabaduljak a túlvilági büntetéstől? Mire azt feleie a mester: Menj s mívelj jótetteket. De ő kérdé tovább: Hát a nemzsidók is megszabadulnak a túlvilági gyötrelmekről jó cselekvések által? Mire azt feleie a mester: Isten törvénye nem a holtaknak, de az élőknek adatott s tudd meg, hogy mindenki, aki tökéletességben jár ezen a világon, annak része van a túlvilági üdvösségben.

(Midr. Misié 19. 1.)

És Pinehas, Eleázár főpap fia is megmondta: Esküszöm, hogy zsidó vagy

nemzsidó, férfi vagy nő, szolga vagy szabados, mind egyaránt cselekvése szerint fog megítéltetni, s valamennyi alkalmas arra, hogy reászálljon Isten szelleme, (Jaikut Softim IV.)

Azért ha egy zsidó meglát egy nemzsidó tudóst, hálaáldást kell mondania, amely imígy hangzik: Dicsérettel Örökkévaló, aki Bölcsességéből osztályrészt adott az emberi lényeknek.

(Berakhoth 58. a.)

De Izrael imádkozott is az összes népek javáért, midőn a sátrak ünnepének utolsó napján esőért könyörgött, amikor hetven áldozatot mutatott be a föld nemzsidó lakóiért is, kérve az Istent, hogy azoktól se vonja meg az esőnek áldását. (Echa rab. I. 2.)

Mert ha kedves is Izrael az Örökké-

való előtt, aki gyermekének szólította népét, amiért mennyei törvényének hirdetésére vállalkozott, úgyde kedves az Örökkévalónak minden ember, mert mindenkit képmására alkotott az Isten.

(Aboth III. 14.)

III.
SZERETET.

Oh ember, megmondta neked az Isten, hogy mi a jó s hogy mit kíván tőled az Örökkévaló; semmi mást, mint hogy jogot cselekedjél, szeretetet kedvelj s alázatosan járd Isteneddel. (Mikha VI. 8.)

Bizony csak aki ártatlan kezű s tiszta szívű, aki nem hamisságot tervel s nem csalárdan esküszik, csak az részesül az Úr áldásában s azt segíti meg az Isten igazságossága.

(24. Zsolt. 4., 5.)

Térd meg hát Istenedhez: szere-

tetet és jogosságot őrizz s remélj mindig Istenedben. (Hosea XII. 7.)

Mert így szól ez Örökkévaló, a seregek Ura! Igaz ítélettel ítéljete s szeretetet és irgalmat műveljete egymással; özvegyet és árvát ne fosztogassatok s egymás ellen ne gondolatok semmi rosszat szívetekben. (Zekarja VII. 9., 10.)

Szeretetet kívántam s nem vágó-áldozatot, Isten megismerését inkább, mint égő áldozatot. (Hosea VI. 6.)

Ezek a dolgok, miket cselekedjete: Beszéljete egymással igazat; igazsággal s béke ítéletével ítéljete a ti kapuitokban, egymás ellen ne gondolatok rosszat szívetekben s hazug esküt ne szeressete, mert mindezeket gyűlölöm, úgymond az Örökkévaló. (Zekarja VIII. 16, 17.)

Tanuljatok jót tenni, törekedjétek jogosságra, igazítsátok útba az erőszakost, szerezzetek jogot az árváknak, vigyétek az özvegy ügyét.

(Ezaaj. I. 17.)

Pártoljátok az ügyefogyottat és elhagyatottat, segísétek a nyomorultat s szűkölködőt, mentsétek meg a szegényt és nélkülözőt az istentelen hatalmából.

(82. Zsolt. 3., 4.)

S akkor majd mindenki ülhet a maga szőlőtője mellett s fügefája alatt, s nem lesz, aki fölriasztaná.

(Mikha IV. 4.)

Azért az Örökkévaló a ti Istentek után járjatok, kövessétek az Ő tulajságait: miként az Isten felruházza a mezíteleneket, táplálja az éhezőket, meglátogatja a betegeket s vigasztalja

a gyászolókat, azonképen cselekedjél te is. (Sota 14. a.)

S ami magadnak nem tetszenék, azt ne tedd soha másoknak sem. (Tobith IV. 15.)

És akit balkezred el akarna tőled taszítani, azt vonzzad magadhoz jobboldal. (Sota 47. a.)

Figyelmeztető jel gyanánt szolgáljon számodra, hogy amíg te lélsz irgalmas mások iránt, addig irgalmas lesz irántad az Isten is, de ha te nem vagy irgalmas mások iránt, kereshetsz-e magad iránt iralmat az Istennél? (Sabbath 151. a. Sirach. XXVIII. 1-5.)

Szánakozzál szeretettel elcsüggedt felebarátodon még akkor is, ha már megszűnt az Istent félni. (Jób VI. 14.)

Bizony akinek telve van kosara ke-

nyérrel, nem hasonlítható össze avval akinek nincsen kenyere. (Joma 74. 3.)

Szeretettel viselkedjél még a bálványokhoz pártolt hitehagyott testvérrel is, nem szabad a megbotlottra követ dobnod. (Kiddusin:0. b.)

Mert aki szegényt nyom el, az káromolja a Teremtőt, holott dicsőíti az Istent, aki nyomorulton könyörül. (Példab. XIV. 81.)

Ne válogass, hogy kire áradjon a szeretet áldása. Volt egyszer egy király, kinek kertjében szorosán egymás mellett egymásba ölelkező ágakkal két olyan fa állt, melynek egyike gyógyító, másika halálhozó gyümölcsöt termett; öntözés közben megállott a kertész a fák előtt s monda: ha a gyógyító fát öntözöm meg, úgy ez javára válik a

mérges fának is, de ha nem öntözök, úgy kivész a hasznos fa is: ám én csak a kertész vagyok, teljesítenem kell uram parancsolatját, Ő tudja, mit tervez fáival. (Genez. rab. 61.)

Üdv azoknak, kik vizek felületén szántanak, kik bőven szórják az alamizsna magvait, bárha alámerülnek s nem tudja a magvető, vájjon érdemes talajra hullottak-e, bizony jön majd idő, amikor szeretetet fognak aratni.

(Ab. Zára 5. b.)

De nem szabad megelégedned avval, hogy csak magad míveld a jótevő szeretetet, sokkal nagyobb érdeme van annak, aki másokat is jótevésre indít.

(B. Bathra. 9. a.)

Csak így lesz a jótékonyság a szegényeknek igazán védelmi pajzsa, mert

miként a sok pikkelyből álló pajzs megvédi a küzdőt, úgy a szeretettel egymáshoz rakott fillérek is nagy védelmet nyújtanak a nyomorral küzdőnek.

(B. Bathra. 9. b.)

Csak úgy lesz a jótékonyság a szegényeknek igazán meleg takarója, mert miként a sűrűn egymásba szőtt fonalakból kerül ki a jó takaró, úgy a fillérek számos fonalszálából is nagy takarót tud szőni a szeretet. (B. Bathra. 9. b.)

Mert bizony a jótevő szívek háromfélék, mint ahogy háromféle a dió is; van olyan dió, mely már a gyenge; érintésre is megnyílik s ideadja jóízű magját; van aztán olyan, mely csak kemény ütésre tárja föl belsejét; végre olyan is van, melyet csak szikladarab-bal lehet összetörni s akkor is már

csak zúzott magva szedhető ki a törmelékből; az emberek közt is vannak olyanok, kiknek a nyomor láttára már megnyílik a szíve; továbbá olyanok, akiknek keblében csak sok rábeszélés fakaszthatja föl a szeretet forrását, s végre olyanok is vannak, kiknek szívét semmiféle erőlködés sem képes megnyitni. (Sir. Hassir. rab. VI. 11.)

S tudod-e, hol van a jótevő szeretet határa? Megkérdezték Ben Paturi mestert, vájjon ha ketten pusztaságban vándorolnak, de csak az egyik látta el magát vízzel, még pedig annyival, amennyi maga számára elegendő, vájjon mit tegyen ily esetben? Ha megosztja társával, úgy rövid időre felüdülnek ugyan, de aztán csak oda-vesznek mindketten; ha társának

mitsem ad, úgy önmagát fönn tudja tartani, míg ismét forráshoz juthat, de akkor társa pusztul el menthetet lenül? Mire a mester azt válaszolta:

Más élete árán nem szabad saját életét megmentenie, hanem mind a ketten igyanak a vízkészletből s inkább haljanak meg mindketten. (B. Mezia 62. a.)

És ha jót mívelsz, úgy ne tapadjon tetteden a megszegényítés foltja s ajándékok kapcsán ne okozzon bosszúságot szavad. Nem enyhíti-e az izzó déli szél a harmat? Épúgy sokszor jobb a szó, mind maga az adás, sokszor többet ér egy szó, mint maga a jó adomány. (Sirach XVIII. 15. 16.)

Hiszen vannak gazdagok, kik a könyörgő szegényt elutasítják avval, hogy mondják: Nem volna-e jobb, ha

dolgoznál s megkeresnéd kenyered; elég erős is vagy, nézd csak hatalmas ágyékkodat, czombjaidat, törzsöködöt, izmaidat! Bizony az ilyen nemcsak, hogy magáéból mitsem ad, de még irigyli tőle azt is, amit a szegénynek az Isten adott. (Levit. rab. 34.)

Olyanok is vannak, kik avval leplezik szívtelenségüket, hogy mondják: szabad-e ellenszegülni Isten akaratának, segítvén azt, kit szegénységre kárhoztatott! Ilyen beszédre csak azt feleld: Való igaz, Isten adja büntetésből a szegénységet, de ha egy király megharagudna gyermekére, börtönbe vetteti s ételt-italt sem enged számára nyújtani, nem fogja-e ajándékkal elhalmozni az illetőt, ki szigorú parancs ellenére is életben tartotta meg gyermekét? (B. Batra 10. a.)

Ámde másrészt ne csak szavakban nyilatkozzék meg a szeretet, az ilyen szeretet szétfoszlik a kimondott szóval, de megmarad értéke annak, mely nem csupán szavakon lóg. (Abóth v. 16.)

Azért vegyétek hát magatokra Isten országának igáját: múltjátok fölül egymást az Istenfélelemben s bánjatok egymással szeretettel. (Sifre Deut. 32., 29.)

Mert erős, mint a halál, a szeretet (Sir. Hassir. vili. 6.), de a jótékonyság – a szeretet gyümölcse – megment még a haláltól is. (Példabeszédek X. 2.)

IV.
FŐBŰNÖK.

Ki emelkedhetik föl az Úr hegyére s ki állapodhatik meg Szentsége helyén? A tiszta kezű és a tiszta szívű, akit hamisságra nem indit a lelke s csalfaságra meg nem esküszik. Az nyer áldást az Úrtól és igazságot üdvének Istenétől. (24. Zsolt. 3-5.)

Ki tartózkodhatik az Úr sátrában s ki lakhatik Szentségének hegyén? Ki gáncstalanul jár s jogosságot művel és igazságot beszél a szívében; nyelvével nem rágalmaz, felebarátjának nem tesz rosszat s szégyent nem

hoz rokonára; megveti a megvetendő!, de becsüli az Istenfélőt, s megesküszik saját kárára is, meg nem másítva az igazságot; pénzét nem adja kamatra s megvesztegetést ártatlanért el nem fogad; ki ezeket cselekszi, az nem fog meginogni soha.

(15. Zsolt. 1-5.)

Ki az, aki életet kivan, hosszú életre vágyik s boldogságot akar látni? Őrizd meg nyelvedet a rossztól s ajkaidat a hamis beszédétől; távolodjál a rossztól, de cselekedd a jót, keresd a békét s járj utána mindig. Az Úr szeme az igazságosokra irányul, azoknak kiáltását hallgatja meg, de azok ellen van az Úr tekintete, kik gonoszat cselekszenek. (34. Zsolt. 12-17.)

Mert hét bünt utál az örökkévaló:

Magasan hordott szemeket, csalfa nyelvet, ártatlan vért ontó kezeket, hamisat tervező szívet, rosszra igyekvő lábakat, hazug lehelletű hamis tanukat s olyanokat, kik atyafiak közt civódást szitának.

(Példabesz. VI. 16-19.)

Amint nem szabad magát senkinek egészen elveszettnek tartania, épugy ne higyje magáról senki, hogy egészen tökéletes. (Kiddusin 40. b.)

Vajjon ki mondhatja: Szívem egészen tiszta, ment vagyok a bűntől, melyet elkövethettem volna? (Példab. XX. 9.)

Bizony könnyebb uralkodni az egész világ fölött, mint jóra oktatást tartani olyanok előtt, kik finom ruhába vannak burkolva. (Ab. D. R. Nath. XXV.)

Többet ér az, akinek csak tíz de-

nárja van, s abból szerényen kereskedik s fenntartja magát, mint az olyan, aki nagy összeget kamatra vesz kölcsön, csak azért, hogy nagykereskedőnek neveztessek; többet ér az, aki dolgozik s a sajátjából szerényen gyakorol jótékonytságot, mint aki másokat megkárosít s mások vagyonából üz nagyarányú jótékonytságot, csak azért a hiúságért, hogy jó embernek neveztessek; többet ér az, akinek kicsinyke kertje van, melyet maga trágyáz s munkál meg és belőle megél, mint aki másoktól bérel kerteket, csak azért, hogy földbirtokosnak hívják.
(Koheleth rab. IV. 6.)

Teremtőjétől tanuljon az ember: Isten nem az égbenyúló magas hegyeket, hanem az alacsony Sinajt vá-

lasztotta ki, hogy rajta lakoztassa dicsőségét. (Sota 5. a.)

Aki gőgöt táplál szívében, az bálványoltárt emelt önmagának. (Sota 4. b.)

Aki alázatos s igénytelen, észrevétlenül jön-megy s szüntelenül Isten törvényét cselekszi, anélkül hogy azt magának érdemül számítaná, az a jövő élet gyermeke. (Szanhedrin 88. b.)

Az Istenfélelem, a bölcsesség koronája, csak előkészület legyen az igazi alázatossághoz, amiért is amit a bölcsesség koronának tesz a maga fejére, azt az alázatosság saru gyanánt köti a talpára. (Toszefto Jebamotb. 103. b.)

Szállj azért lefelé s akkor fölfelé jutsz, de ha magasba emelkedel, úgy sülyedni fogsz. (Ab. D. R. N.XI.)

Bizony aki Istenfélelemből kicsi-

nyíti magát e földön, az nagygyá válik majd a túlvilágon. (B. Mezia 85. b.)

S mielőtt beszélnél, jól győződj meg a mondanivalóról, amint a betegség előtt kell gondolnod az egészségre. (Sirach XVIII. 19.)

Mert a rágalmazó szó egy sorba esik a három legnagyobb bűnnel: a bálványimádással, a fajtalansággal és a gyilkossággal. (Erachin 15. b.)

Pedig még a baráttól is óvakodni kell s a testvérben sem lehet megbízni, a testvér is csalva csal, a barát is rágalmazva jár; sebző nyíl az ő nyelvük, kiki csalárdságot beszél, szájával békéről szól felebarátjához, de belsejében csapdát vet elébe. (Jerero. IX. 3., 7.)

Simon mester monda: Ha ott let-

tem volna, amikor az ősök a Sinajon Isten törvényeit kapták, úgy megkértem volna az Istent, hogy mielőtt a Törvényt adná, teremtsen az ember számára egy második száját, hogy a köznapiasság kifejezései meg se forduljanak azon a helyen, mely az Isteni Törvényt hirdeti; de ha már egy szájjal is elviselhetetlen a sok rágalmazás, mi történne, ha az embernek még egy szája volna? (Jer. Berakhoth 3. b.)

Ha tüzes parázsra fújsz, úgy lángra lobban, s ha reá köpsz, úgy kialszik, s lám mindakettő egy szájból ered.
(Sirach XXVIII 12.)

Az ember minden testrésze egyenes, csak a nyelvet teremtette Isten fekvő helyzetben; minden testrész

kívülről van s látható, csak a nyelv van elrejtve s csont és húsfallal elzárható; mit adhatott volna még, minő óvóintézkedéssel toldhatta volna meg még az Isten a csalfa nyelvet?

(Erachin 15. b.)

Gondolj csak Simon mester szolgájának mondására, mellyel megfelelt ura kérdésére, amidőn egy ízben olyan utasítással ment piacra, hogy vegye meg a legjobbat, amit csak kaphat, és nyelvet hozott, máskor meg, mikor azt az utasítást kapta, hogy vásároljon valami hitványságot, ismét csak nyelvet hozott s felelősségre vonatván azt válaszolta: Hát létezik-e jobb valami a nyelvnél s létezhetik-e hitványabb valami a nyelvnél? (Vajikra rabba 23.)

Aztán meg vízfolyam tölti meg a

nyelvnek medrét, s mégis mily pusztító láng tud kicsapni a nyelvből!

(Levit. rab. XVI.)

Az ujjakat is csak azért teremtette czövek formájára az Isten, hogy velük egyetlen dolgok előtt bedugjuk füleinket; s csak azért teremtette a fülek czimpáit puhának, hogy velük bedugva füleinket meg se hallgassuk a híreszteléseket. (Kethuboth 5. b.)

Mert a nyelv úgy sebez, mint a nyíl: távolból öli meg az áldozatot, s rosszabb a kígyónál, mely mérges nyelvvel csak közelből árthat. (Erachin 15. b.)

Inkább dobja magát az ember tüzes kemenczébe, hogysen felebarátját nyilvánosan megszégyenítse. (Berakhoth 43. b.)

Lám az ősi szentélyben csöndes ima volt elrendelve a megtérő bűnös számára, nehogy bűnbánati imájának hangos elmondásával magára terelje figyelmet s megszégyenüljön, s egy oltáron kellett bemutatni az örömládozatot épügy, mint a vétket engesztelő áldozatot, nehogy feltűnjön a bűnös személye s nyilvánossá ne válják a bűne. (Sota 32. b. Joma 86. b.)

Olyan légy, mint volt az ősi frigyszekrény, mely kívül-belül szinarany-nal volt befödve: külső tetteid feleljenek meg belső érzelmeidnek. (Joma 72. b.)

S amit a külszín miatt nyilvánosan megtenni tilos, azt a legelrejtettebb helyen sem szabad megtenned. (Beoza 9. a.)

Mert amint a rágalmazón, a hazugon és gúnyolódón nem nyugodhatik meg az isten szelleme, úgy a képmutatón sem. (Szanhedrin 103. a.)

Bizony csak képmutatók azok, kik azért gyakorolják a vallástörvényt hogy jámbor hírében álljanak; vagy hogy azáltal tiszteletet élvezzenek; vagy akik félig behunyt szemmel járnak s minden rossz tett után mintegy kiegyenlítés képen valami jó cselekvést igyekeznek végbevinni; vagy akik folyvást lehorgasztott fővel járnak, mint a feldőlt mozsár, s felpislogatnak, hogy észrevétettek-e; vagy aki folyvást töprengve kérdi, vajjon van-e még olyan törvény, melyet nem teljesített, mert azt is meg akarni tenni; vagy aki csak a büntetés előtt

félelemtől tartja meg a törvényt; vagy aki a törvényt csak a jutalom iránti reményből figyeli meg. (Sota 22. b.)

Képmutatók s a közjó legveszedelmesebb ellenségei azok a gonoszok, kik hamissággal szedik rá áldozataikat, azok az asszonyok, kik erényes külszín alatt könnyelműséget rejtenek, s azok a jámborok, kik nem sietnek a folyamba esett nő megmentésére, mert kénytelenek volnának átkarolni a nőt,, vagy aki életveszélyben hagyta vergődni egy gyermeket s addig nem sietne megmentésére, míg előírás szerint nem oldotta le imaszíját. Ezek bizony nem jámborok, ezek a világ pusztítói. (Sota 21. b.)

Istentagadás vétkét követi el az uzsorás is. Nézd csak, minő vak az uzsorás; ha valaki felebarátját gonosz-

nak nevezi, úgy azért képes volna életére törni, holott az uzsorás maga hoz tanukat s íróeszközt s írásos bizonyítványt állítat ki saját szeme előtt magáról arról, hogy megtagadta Izrael Istenét. (B. Mezia 71. a.)

Uzsorakamat birtokában – akár zsidótól, akár nemzsidótól származik – nem juthatni Isten közelébe.

(Makkoth 24. a.)

S tudd meg, hogy uzsorakamatnak tekintendő még a köszöntés is, ha már adóssága előtt is nem szokta köszönteni az adós a hitelezőt. (Jer. Bab. Mezina 10 d.)

Megoszlanak így a szívek, miáltal bűnbe esnek, (Hosea x. 2.), holott egyiknek a másikat segíteni kéne, hogy egymáshoz szólanának: Erősödjél.

(Ezsaj. XLI. 6.)

Mert a világ olyan, mint az egymáshoz erősített hajókon felépült palota; míg meg nem lazul a hajókat összetartó kapocs, addig boldogító árnyékot nyújt a palota; de ha megoldódik a kötelék s minden hajó más irányba evez el, összedől s nyom nélkül vész el a palota. (Sifre Deut. 33. 5.)

S Isten a mindenséget átölelő mennyboltozatot a földlakók összetartó békéjének szövetségére építette föl. (Amos IX. 6.)

Szeressétek azért az igazságot és a békét. (Zekarja VIII. 19.)

Mert nagy dolog a béke: ami a kovász a tésztának, az a béke a világnak. (H. Derekh Erecz. Perek Hasolaum.)

S nagy erővel fogja az Úr felruházni népét, midőn az Úr megáldja békével az Ő népét. (29. Zsolt. 11.)

V.
BOLDOGSÁG.

Így szól a Magas és Fenséges, ki örökké trónol s kinek Szent a neve: bár magasságban s szentségben trónolok, de a lesújtottnál és alázatos lelkűnél vagyok, hogy föléleszsem az alázatosak lelkét s életet öntsek a lesújtottak Szívébe. (Ezsaiás 57. 15.)

Mert miként a patak üdítő vize a magasságból folyik alá s rohanó hömpölygéssel keresi útját a mélység felé, úgy a Hit boldogító ereje is a megtört kedély mély alázatosságában nyilatkozik meg. (Taanith 7. a.)

Boldogok azok, kiket sújtott az Isten (Jób 5. 16.), mert akik könnyel szántanak, ujjongással fognak aratni (126 Zsolt. 5.) s megvigasztalódik minden gyászoló. (Ezsajás 61. 2.)

A földet is csak a szerények fogják örökségben bírni, hogy sok békét élvezzenek. (37. Zsolt. 11.)

Boldogok, akik örködnék a jog felett s mindig igazságot műveinek (106. Zsolt 3.), mert akik itt e földön az igazság iránt való szeretetből éheznek, azok meg fognak elégítettetni a jövőben. (Szanhedrin 100. 1.)

Boldogok azok, kik könyörülnek a szegényeken (Péld. 14. 21.), mert aki irgalmas a teremtmények iránt, az iránt irgalmas lesz az Isten is. (Sabbath 151. b)

Boldogok, kik megőrzik Isten tanúságait s teljes szívvel Őt keresik (119. Zsolt. 2), mert nemcsak az elkövetett bűnt, de még a tisztátlan gondolatot is felelősségre vonja az Isten. (B. Mezia 44. a.)

Boldogság öröme jut azoknak, kik a békére igyekeznek (Péld. 12. 20), mert aki felebarátjai közt békét szerez, az élvezi gyümölcsét e földön s része lesz a túlvilágban is. (Pea 1. 1.)

Boldogok azok, kik gáncstalan titakon járnak, kik Isten útmutatását követik (119. Zsolt. 1.), mely szerint inkább az átkozottak közt legyen az ember, mintsem az átkozók közt. (Szanhedrin 48. b)

Mert akik üldöztetnek, de a gyűlöletet nem viszonozzák, azoknak napja

jes fényben fog feltűnni (Sabbath 88. a), aminthogy a galamb is egyedül azért találtatott méltónak az összes madarak közt, hogy az oltárra kerüljön, mert egyedül azt üldözik a legártatlanabbul. (B. Kamma 93. a.)

Üdv néked Izrael! Nincs, ki hozzád hasonlóan volna Isten által győztes (Deuter. 33. 29.); hajad szálánál többen gyűlöltek ok nélkül, porczikaidnál többen támadtak alaptalanul ellened.

(69. Zsolt. 5.)

Életedet mindig tenyereden hordtad, de azért még csak meg sem feledkeztél Isten tanításáról (119. Zs. 109.); hátadat odatartottad az ütőknek, arcodat a marczangolóknak, tekinteted el nem rejtetted a megszegyenyítés és köpés elöl, de Urad Istened meg-

segített, arcodat sziklakeménynyé tevéd, mert tudtad, hogy meg nem szégyenülhetsz. (Ezsaj. 50. 6. 7.)

Figyeljenek Reám – így szólt egykor hozzád az Úr – mert tanítás ered Tőlem s törvényemet népek világosságául helyezem. Közel van az igazságom, megindult az üdvöm s karjaim népek fölött ítélnék; Bennem remélnek a távoli szigetek s karomra várnak. Emeljétek föl az égre szemeiteket s tekintsetek a földre alant, mert az egek, mint a füst elmállanak s a föld mint a ruha elkopik, lakói pedig elhullanak, mint a szúnyogok. De segítségem örökké tart és igazságom nem törik meg. Hallgassatok Reám, igazságot ismerők, nép, kiknek szívében van az Én tanom: ne féljete az

emberek gyalázatától s szidalmazásaikból ne rettegjete; mert mint a ruhát, megeszi őket a moly s mint a gyapjút megeszi a szú, de igazságom örökké tart és segítségem nemzedékről-nemzedékre (Ezsaj. 57. 4-8)

Hiszen a szenvedés a te életedben olyan, mint a só az áldozati húsrá, mely nem engedi, hogy megbűzhődjék s ne kerülhessen Isten dicsőségére az oltárra (Berakhoth 5. a.) s a vagyonnak sava a szeretet, mely nélkül romlásnak indul minden kincs, szeresetek s megtartjátok a világ számára a legnagyobb kincset. (Kethuboth 66. b.)

Így szólt az Úr: Csekély az, hogy Nekem szolgálj légy, hogy csak Jákob törzseit támaszd föl s csak Izrael maradványát térítsd vissza, de nemzetek

világosságává teszek, hogy segítségem a föld végéig érjen.

Így szól az Örökkévaló, Izrael Megváltója, Szentje, ahhoz, kit lélek megvet, nemzet megutál, az uralkodók szolgájához: királyok látják és fölkelnek, fejedelmek és leborulnak az Örökkévaló kedvéért, aki hűséges, Izrael szentjéért, aki téged kiválasztott. (Ezsaj. 49. 6., 7.)

Népek szövetségének, nemzetek világosságának rendelt téged az Isten (Ezs. 42. 6.), hogy Isten üdvét hirdesd a világ minden szélén (Ezs. 46. 6.); az olajbogyót is préselni kell, hogy tiszta világító olajat adjon, belőled is a népek ostora sajtolja ki a világító erőt. (Menachoth 53. b.)

Támadj föl hát világosságom, hogy eljöhessen a te világosságod:

hogy Isten dicsősége fényeskedjék rajtad. (Ezs. 60. 1.)

Isten Tórája tökéletes, azért lelket üdítő” (19. Zsolt. 8.), ne tegyetek hát hozzá semmit s ne vegyetek el abból semmit, hanem tartsátok meg Uratok Isteniek parancsát (Deuter. ív. 2.) úgy amint Mózsés és a Próféták által hirdeté.

Mert bizony eljöhet maga Bölcs Salamon s utána jöhetnek a bölcsek ezrei, mindannyia megsemmisül, de a Thórából egyetlen egy jotta sem fog megszűnni soha. (Lev. rab. 19.)

És aki minden törvényt megtart, de csak egyet elhanyagol, olybá vétetik, mintha valamennyit megszegte volna. (Sabbath 79. b.)

Azért ép oly gondos figyelemmel

légy a csekélynek tűnő parancs iránt, mint amit a legfontosabbnak tartasz, hiszen te nem tudod a jutalmaknak fokát. (Aboth II. 1.)

De ne a törvény betűje legyen igazságosságod irányítója, mert ha csak a szókat tartottad meg s földi bírák meg nem büntethetnek érte, megbüntet érte az, aki a vízözönt hozta a földre. (B. Mezia 48. a.)

Hiszen megmondatott, hogy ne ölj (II. M. 20. 13.) s hogy aki embert öl, az haljon meg. (il. m. 21.12.)

Tudd meg azonban, hogy aki rá-galmaz, az olyan, mintha vért ontana, s aki felebarátját gyűlöli, olyan, mintha vért ontott volna (Derecb. Erecz X. 12.) s aki embertársát nyilvánosan megszégyeníti, olyan, mintha vérét ontaná. (B. Mezia 58. b.)

Megmondattott az is, hogy az Engesztelés Napja engesztelést szerez számotokra, hogy megtisztítson benneteket s minden bűneitektől tiszták legyetek Isten előtt (III. M. 16.30.); megmondattott, hogy hozza meg áldozatát az Istennek a vétékért, melyet vétett s majd engesztelődést szerez számára a pap az ő vétkeért. (III. m. 5. 6.)

Tudd meg azonban, hogy az Engesztelés Napja csak olyan bűnököt bocsát meg, miket Isten ellen követett el az ember, de az emberek ellen elkövetett bűnökért csak akkor nyújt engesztelődést, ha a megbántott ember is megengesztelődött. (Joma 87. a.) És Isten meg sem bocsátja az Ő ellene elkövetett bűnököt, míg előbb engesztelődést nem talált ez ember ellen

elkövetett bűn (Sifre Lev. 16. 30.), mert aki emberek iránti bűnökkel terheltlen keresi az Isten előtti megtisztulást, az olyan, mint aki kezében férget tartva merül a fürdőbe, nem tisztulhat meg az a világ minden vizétől sem, míg el nem dobja a férget. (Echa rab. 3. 40.)

Megmondattott, hogy ne paráználkodjál. (II. M. 19. 14.)

Tudd meg azonban, hogy aki más asszonyát csak kívánja is, már paráználkodott (Pesikta rab. XXI.) S aki más asszonyára kívánsággal csak ráteking, már paráználkodás bűnét követte el. (Berakhoth 24. a.)

Vágassék le a kéz, mely szemérmertlenség felé nyúlt; inkább pusztuljon el a testnek egy része, sőt inkább szakadjon meg a keble, hogysen az

ember bukják a pusztulás mélyébe.

(Nidda 13. a., Sabbuth 108. a.)

Megmondattott, hogy ha valaki elvál feleségétől, úgy írjon számára válólevelet. (V. M. 24. 1.)

De ugyanott az is mondatott, hogy ha valaki feleséget vesz, de aztán szemérmertlenséget lát nála, akkor írjon neki válólevelet s küldje el házából.

(V. M. 24. 1.)

Megmondattott, hogy ne vedd ajkaidra Urad Istened nevét hiába. (II. M. 20. 7.), hogy Isten nevére ne esküdjél hamisan (m. M. 19. 12.) s hogy az esküvel adott szót meg is kell tartani.

(IV. M. 30. 3.)

Tudd meg azonban, hogy már eskü erejével bír, hacsak igent, vagy nemet mondasz is (Schebout 36. a.), bizony a

jámbornak nincs szüksége esküre, mert annak igenje igen, neme pedig nem (Ruth r. 3. 18.), azért hát minden igenünk igazán igen, s minden nemünk igazán nem legyen. (Sifra Lev. i9. 36.)

Megmondattott, hogy szemet szemért, fogat fogért, (III. m. 24. 20.)

Tudd meg azonban, hogy nemcsak annak házáról nem távozik Isten csapása, aki a jót rosszal viszonozza, de bizony azéről sem, aki gonoszságért gonoszsággal fizet (Gen. rab. 38.) s megmondattott az is, hogy ne légy bosszúálló s ne légy haragtartó, de szeresd felebarátodat, mint önmagadat, (III. M. 19. 18.)

Azért ha valaki kérné tőled szamaradat, úgy add véle a nyergét is. (B. Kamma 92. b.)

Mert nagyobb érdemnek tekinti az Isten azt, ki kétszer annyit ad, mint amennyit kértek tőle (Sabbath 36. a.)

Ne zárd be hát kezedet szűkölködő felebarátod előtt, de nyisd meg szá-
mára kezedet s szükségéhez képest kölcsönt kell neki adnod. (V. M. 15. 8.)

Megmondattott, hogy szeresd felebarátodat (III. M. 19. 18. és 34.), de az nem mondatott soha és sehol, hogy gyűlöld ellenségedet.

De sőt megmondattott, ha ellenséged éhezik, úgy adj neki kenyeret s ha szomjazik, adj italt neki (Péld. 15. 21.), vagy ha meglátod ellenséged szamarát összerogyva a teher alatt, úgy ne állj veszteg, hanem gyorsan segíts rajta (II. M. 23. 5.), vagy ha elté-

ved ellenséged ökre vagy számarra, úgy vezesd vissza hozzá. (II. m. 23. 4.)

Ne mondd: Amit ő tett velem, azt akarom én is vele tenni, cselekvése szerint akarom neki viszonzni (Péld. 24. 29.). Gondolj csak a jámbor lelkű Józsefre, kit álnok testvérei még a gödörben sem hagytak békén, hanem Simon tanácsára még meg is dobáltak kövekkel, s mégis, amikor a testvérekkel Simon is kezébe került, nem követ dobott reá, hanem zsíros falatokat tétetett elébe, (Jalkul Vajjéseb 142.) Bizony jobb mások által szidalmaztatni, mintsem becsmérelni (Szanhedrin 48. b.), s kötelességünk imádkozni még azokért is, kik mély sebet ejtettek rajtunk (Toszifta B. Kam. 9. 29.), hiszen nézd csak az Istent, aki megnyitja a felhők csatornáit

s áldó esőjét hullatja nemcsak az igazakra, de a gonoszokra is. (Taanith 7. a.) Azért te is tökéletesen légy Urad Isteneddel (V. M. 18. 13.) s szentek legyetek, mert szent a ti Uratok Isteneitek. (III. m. 19.2.)

VI.
ERÉNYEK.

Ha jótékonytságot gyakoroltok, úgy tudjátok meg, hogy annak jutalma egyedül a szeretet mértékétől függ, amelylyel gyakoroltatik (Szukka 49. b.) s hogy Isten ítéletet tart azok felett, kik úgy osztanak alamizsnát, hogy azt mindenki meglássa. (Chagiga 5. a.)

Lám csak a gyümölcs nélkül szü-
kölködő erdei fák zugnak még a
gyenge szél lengésére is, holott minél
több gyümölcs terheli a fát, annál
kevésbé zizegnek ágai Gen. rab. 22.),
azért ha adtok, úgy adjatok, hogy ne

is tudjátok, hogy kinek adtatok s a szegény se tudja, hogy kitől kapta ajándékát. (B. Bathra 10. a.)

Nagy tisztelettel fogadtak egyszer jó emberek egy szegény vakot, ki jótéevőire ezt az áldást mondta: Szeretetet műveltetek avval, akit ti láttok, de aki nem lát benneteket, forduljon felétek szeretetével az, akit ti nem láttok, de aki mindeneket meglát.

(Jer. Pea 21. b.)

Jeruzsálem leggazdagabb polgára volt Nikodém, ki a legdrágább szőnyegeket teríttette útjára, amerre járt, s amely szőnyegen már keresztüllépett, azt elvihettek a szegények, – mégsem hozott jótékonysága áldást a házára, mert nem tiszta szív, hanem hiúság volt tetteinek indító oka. (Kethub. 66. b.)

Bizony, aki nyilvánosan ad a szegénynek, úgy cselekszik, mint a pogányok, kik csak azért adnak, hogy nyíltan dicsértessenek (B. Bathra 10. a), jobb ennél, ki egyáltalán nem ad, mert a nyilvános adománynyal még meg is szégyeníti a szegényt. (Chagiga 5. a.)

Az Úr pedig, aki kutatja a szívet, vizsgálja a veséket s megadja mindenkinek utjai szerint (Jerem. 17. 10.) nyilvánosan fizet meg minden titkos cselekvésért. (Aboth 4. 4.)

Ha pedig imádkoztok, ne tegyetek úgy, mint a sichemi farizeusok, kik minden vallásgyakorlatot csak az emberekre való tekintetből végeznek, hogy azok közt szerezzenek maguknak tekintélyt s hírnevet; sem pedig mint a csoszogó farizeusok, kik nem észrevétlenül

lépkednek, hanem csoszognak s port hánynak fel, hogy a figyelmet magukra vonják s gyakorlataikkal port hintsenek az emberek szemeibe. (Sota 22. b.)

És ha imádkozni akarsz, úgy ne állj ki a szabad mezőre, miként a népek teszik, s ne állj meg a nyílt utcán, hogy megfigyelhessenek az emberek.

(Szeder Elija Rabba. 46.)

De ha imádkozol, tégy úgy, mint Elizeus tette, ki bement a belső szobába, elretereszelt maga mögött az ajtót s úgy imádkozott az Istenhez (II. Kir. 4. 33.)

Ha imádkozol, teljes szívvel fordulj az Úrhoz, szíved ne legyen megosztva Isten és a világ között. (Tanchuma Deut. 26. 16.)

És ha imádkozol, úgy meghajlott fővel földre szegezd szemeidet, kezeid-

del csak szívedet emeld föl az Úrhoz.

(Jebamoth 105. b.)

Vizsgálja meg önmagát az ember, mielőtt imához fogna, vájjon képes-e tiszta szívbeli áhítattal imádkozni, s ha látná, hogy épp akkor erre képtelen, úgy jobb, ha nem is fog imához (Berakhoth 30. b.), s ha Istenhez fohász-kodol, úgy kevés szóból álljon imád. (Berakhoth 61. a.)

Hiszen isten ösmeri a szív rejte-két (44. Zsolt. 22.), tudja az ember gon-dolatát (94. Zsolt, il.), bizony Ő ismeri kedélyünket (103. Zsolt. 14.), látja nyo-morunkat, tudja, lelkünknek mi fáj (81. Zsolt. 8.), bárha egyetlen szót sem rebeg ajkunk, mindent tud az Isten. (139. Zsolt. 4.)

Legyen azért a gyülekezetben közös imákon kívül, amint megvolt

mestereink mindegyikének is, egy rövid fohászod, mely közvetlen bensőből fakad s mely legsajátabb érzelmeidet viszi az Úr trónja elé.

Példaként álljon itt gyülekezetbeli imáinknak e rövid kivonata: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben (Joma VIII. 9.) magasztaltassák s szenteltesék meg a Te Neved, e földön, melyet akaratod teremtett, s jöjjön el a Te uralkodásod e világon és a túlvilágon (Kadis ima); add meg nekem az én mindennapi kiszabott kenyereimet (Péld. 30. 8.); ami bűnt embertársam ellen elkövettem, azt igyekszem jóvá tenni s bocsánatát kiérdemelni, bocsásd meg Te is bűneimet (Joma 87, a.) ne vigy minket kísértetbe (Sohachrisz ima) s ne engedd, hogy gonosz indu-

lat uralkodjék rajtunk (u. o.), mert Tied a nagyság, a hatalom és dicsőség, a győzelem és a fönség; minden felett, ami égben és földön van, Tied az uralom, Amen. (I. Krón. XXIX. 11.)

Vagy legyen példa Jannaj mester imája, melyet reggelenként mondott el: Dicsértessél, Örökkévaló, Ki feltámasztod a holtakat. Vétkeztem Irántad, oh Uram, legyen akaratod, hogy jó szívem, jó hajlamom, jó reményem jó hírnevem, irigység nélküli jó lelkem, szerény lelkületem s megalázkodó érzületem legyen; hogy meg ne szentégteleníttessék a Te neved általam soha s hogy az emberek ne mondhassanak rosszat rólam soha. Ne engedd, hogy emberek adományára szoruljak. Hadd legyen részem a Te tanításodban s a Te akaratod művelésében. (Jer. Ber. 7. d.) Amen.

Vagy Acha mester imája: Hála és Dicsőítés a Te szent nevednek! Tied a nagyság, a hatalom, s a dicsőség! Legyen akaratod, Örökkévaló Istenem, hogy megvédjél bennünket, támaszsz fel, ha elesünk, emelj föl, ha megroskadunk, mert Te vagy az, Ki feltámasztod az elesetteket, fölemeled a megroskadtakat, Ki telve vagy irgalommal, nincs Rajtad kívül senki más. Amen. (Jer. Berakhoth 3. d.)

Vagy Chija mester imája: Egyeítsd szíveinket, hogy félhessük a Te szent nevedet; tarts minket mindentől távol, ami Néked gyűlöletes, de közelíts minket mindenhez, amit Te szeretsz, s mívelj igazságot rajtunk a Te szent neved kedvéért. Amen. (Jer. Belakhoth 7. d.)

Vagy Mar Sutra mester imája, melyet minden este nyugalomra téréskor elsóhajtott: Istenem! Bocsáss meg mindazoknak, kik ellenem vétettek!

(Megilla 28. a.)

Bizony, ha másokkal szánakoztok, úgy veletek is szánakozik majd az Isten (Schoch. Tob. 145.), ha egymás iránt vagytok irgalommal telve, úgy teljes irgalommal lesz majd ti irántatok is az Isten.

(Genez. rab. 34.)

Aminthogy a vízözön nemzedékét is csak azért nem szánta meg az Isten, mert egymás iránt nem voltak szánalommal telve. (Genez. rab. 33.)

Ha pedig böjtöltök, tudjátok meg, hogy amely böjtöt nem követ alamiznasztás, az vérontáshoz hasonlatos (Szanhedrin 35. a), mert nem a böjt s a

zsákba burkolózás szabadit meg a bajból, hanem az igaz megtérés s a jó Cselekvés. (Taanith 16. a.)

Hát vajjon olyan-e az a böjt, melyet Én kedvelek – mondja az Úr – olyan-e az a nap, melyen az ember lelkét sanyargatja, hogy csak mint a nád hajlítsa fejét s zsákot öltve hamut liintsen rája? Vajjon ezt nevezed-e böjtnek s kedvesség napjának az Örökkévaló részére? (Ezsaj. 58. 5.)

Nemde ez a böjt, melyet kedvelek: feloldani a gonoszság bilincseit, kibontani a járom kötelékeit s szabaddá bocsátani a szorongatottakat; nemde hogy megszegjed kenyeredet az éhezőnek s otthon nélküli szegényeket bevigyél a házba; midőn mezítelent látsz, betakarjad s véredtől el nem húzódol. Akkor

kiálthatsz s az Örökkévaló felelni fog, foháskodhatol s Ő mondja: itt vagyok.

(Ezsaj. 58. 6-9.)

Ha kincsekre vágyói, gondolj Monobazra, Adiabene megtért királyára, ki tartós szárazság idején megnyitotta a szűkölködők előtt az ősei által telelakott gabonaraktárakat, s aki miután rokonai szemére hányták, hogy miért tékozolja el a családi kincset, melyet az ősök takarékosága nagyra növelt, azt felelte: őseim földi kincseket gyűjtöttek, én pedig mennyei kincseket akarok gyűjteni; őseim olyan helyre gyűjtötték a vagyont, melyhez könnyen hozzáférhet emberi kéz, én pedig olyan helyre rejtem, honnét el nem viheti senki emberfia; őseim olyan kincseket halmoztak, melyek mi hasz-

not sem hoztak nekik, én pedig olyan vagyont gyűjtök, melynek majd örök hasznát élvezem; őseim a Mammónt áhították, én pedig lelki kincsekre vágyom; őseim mások számára takarékoskodtak, én azonban magam részére gyűjtök; őseim csak földi javakat óhajtottak, én pedig örök élet kincseit szerzem meg. (B. Bathra 11. a.)

Bizony, te kincskereső, mindennek fölött a szívet kívánja az Isten (Szanhedrin 106. b.), óvd meg azért mindennek fölött szívedet, mert ott rejlik az élet forrása. (Péld. 4. 23.)

De a szív kamrájába a szem ajtaja vezet; szem és szív közbenjárója a bűnnek, a szem meglátja, a szív pedig megkívánja s az ember aztán végbeviszi (Numeri rab. 10.), miként Job is

mondta: Szemeim után járt az én szívem, (Job. 31. 7.)

Tudd meg azért, hogy a Bölcs fejében helyén van a szeme, holott a balgának sötétségben kell járnia (Kohelet 2. 14.), mert a rosszra irányuló szem kivezeti az embert a világból. (Aboth II. 11.)

Hiszen maguk az angyalok sem képesek egyszerre kétféle szolgálatot végezni (Genezis rab. 40.) s így ha az igazságot szereted, úgy gyűlölnöd kell a rosszat (97. Zsolt. 10.), Istennek szolgálni s bálványoknak tömjénezni egyszerre nem lehet (I. Kid. 18. 21.)

Nem is láttam még jámbort elhagyatva (36. Zsolt. 25.), mert nem hagyja jámborát éhezni az Úr (Péld. 10. 3.), aki megadja minden embernek a minden-

napi kenyerét (136. Zsolt. 25.). Azért kinek megvan a mai napra kenyere s kérdi,, vajjon mit fogok holnap enni, az a kishitűekhez tartozik; bizony, aki a napot teremtette, az megteremte annak a táplálékát is. (Mechilta 16. 4.)

De vajjon látta-e már madarat vagy erdei vadat, mely táplálékát munkával szerezte volna meg. Isten táplálja azokat, melyek fáradság nélkül jutnak takarmányhoz. Pedig az állat csak az ember szolgálatára rendeltetett, holott az ember rendeltetése Istent szolgálni, hát Isten ne gondoskodna az ember testi szükségleteiről? (Kiddusin IV. 14.)

Vagy láttál-e már teherhordó oroszánt, fügét préselő szarvast, vagy olajkereskedő farkast? Mégis megélnék gond nélkül, pedig csak az ember ked-

véért teremtette azokat az Isten, holott az ember, ki Isten dicsőítésére teremtett, kétségbeessék megélhetése miatt? Mi egyéb indítja hát a nagy vagyon gyűjtésére, ha nem a bűnös vágyakozás? (Kiddusin 82. b.)

Isten megadja minden éhezőnek kenyerét (146. Zsolt. 7.), Ő nyitja meg kezét s jólakást szerez minden élőnek (145. Zsolt. 16.) s teljesíti félőinek kívánóságát (145. Zsolt. 19.). Kishitű az, aki kérdi, mit fogok majd holnap enni. (Mechilta 16. 4.)

Keresd gyönyörűségedet az Örökkévalóban, s Ő megadja kebled kívánóságait. (37. Zsolt. 4.)

Gondolj csak az ősökre a pusztában, kiknek naponta hullatott mannát az Isten, s mindenki csak annyit gyűj-

tött, amennyiből az nap táplálkozott (II. Móz. 16. 19.) gondolj csak Jákóbra, ki csak a betakaró öltözetet s a betevő falatot kérte az Úrtól (I. M. 28. 20.), várj a gonddal, míg érkezett ideje, elég van a gondból a maga pillanatában is.

(Berakhoth 9. b.)

VII.
MEGTÉRÉS.

Legyetek óvatosak az ítékezésben (Aboth I. I.) s ne ítéljétek meg felebarátaitokat, míg az ő helyzetükbe nem jutottatok. (Aboth II. 4.)

Bizony avval a mértékkel, amellyel másokat mér az ember, ugyanavval fog ő is méretni. (Sota 8. b.)

Hiszen alig él korunkban valaki, ki másokat megítélhetne, kinek, ha úgy szólna valakihez, hogy vedd ki fogaid közül a szálkát, ne vágathna néki vissza avval, hogy te meg vedd ki szemeidből a gerendát (Erakhm 16. b.); alig van va-

laki, kinek embertársait javító igyekezetét avval a leszólással ne lehetne visszaszorítani: Orvos, gyógyítsd meg előbb a magad sebeit. (Genez rabba 23.)

Lám egy ízben Jannaj mester elé panaszosok jöttek, s bevádoltak egy polgárt, kinek udvaráról terebélyes fa nyújtotta ki a kerítésen túl az utcára galyait, melyek zavarták a járó-keelőket. Jannaj, kinek udvaráról szintén kinyúlt az utcára ily lombozatos fa s aki abban a hiszemben volt, hogy az árnyékos fával nem hogy zavart, de élvezetet nyújt az arra menőknek, meghallva a panaszt, másnapra rendelte magához a vádlókat. A közbeső éjszakán kivágta a saját fáját. Midőn másnap elébe jöttek a felek, s a vádlott meghallotta az ítéletet, hogy

fáját ki kell vágnia, rákiáltott a mesterre: Hisz' a magad udvarán is áll ugyanolyan fa! Menj hát oda – felelte Jannaj – s győződjél meg róla, Előbb önmagát tisztázta Jannaj s csak aztán ítelt meg másokat. (B. Bathra 60. a.)

Azért ne dobjátok oda a gyöngyöket a hízók elé, ne erőszakoljátok bölcsességet olyan emberre, ki annak értékét megérteni képtelen; mert becsesebb az minden drágakőnél, s aki magától nem vágyódik felé, olyan mint a hízó, mely legszívesebben a sárban hentereg. (Mibchar Hapeninim I.)

Ha keresni fogod Urad Istenedet, úgy meg is találsz, de csak teljes szíveddel s egész lelkeddel keressed. (V. M. 4. 29.)

Keressetek Engem – mondja az Úr – és megtaláltok, hogyha egész szívetekből kerestek engem, megtalálhatom magamat általatok. (Jerem. 39.13.)

Ha hívtok Engem, eljöttök és imádkoztok Hozzám, én hallgatni fogok rátok. (Jerem. 29. 12)

Merüljete el a vallástörvény tanulmányozásába, mert aki kopogtat, annak megnyitják, s föltárul előtte a törvénytudás egész kincsesháza. (Levit. rab. 21.)

Akinek pedig már van, annak még több adatik; mert nem emberek mértékével mér az Isten; emberek csak üres edénybe tehetnek valamit, de a telibe már nem mérhetnek semmit, de Isten törvényénél másként áll

a dolog; minél többet hallgatsz az Úr szavára, annál többet fogod majd követni is, minél több jót mívelsz, annál nagyobb gazdagságra vágyol a jó cselekvésekben (Sukka 46. b. Berakhoth 55. a.)

Bizony aki híven őrzi a fügefát, az fogja gyümölcseit igazán élvezni, mert mint a fügefánál mindig újabb meg újabb gyümölcs gyönyörködteti a figyelmes csősz, úgy a törvény szorgalmatos őre is folyvást újabb élvezetet talál az írás Életbölcességében. (Erubin 54. a.)

Mert ne higyj annak, aki mondja: fáradtam, de nem találtam; annak se higyj, aki mondja: nem kutattam s mégis leltem; csakis annak higyjél, aki mondja: fáradtam és találtam is. (Megilla 6. a)

Úgy szólt az Isten is Jeremiáshoz: Mondd meg Izraelnek, hogy térjen meg. S Izrael azt felelié: Hát lehetséges volna ez? Minő arczulattal lépünk Isten elé, kit szüntelenül boszszantottunk, hiszen még megvannak a magaslatok, miken bálványoknak áldoztunk! Hadd maradjunk továbbra is szégyenünkben, takarjon be minket továbbra is gyalázatunk! De Isten továbbá így szólt a prófétához: Mondd meg nekik, ha Hozzám jöttök, hát nem mennyei Atyátokhoz jöttök-e? Mert bizony szerető Atyja vagyok Én Izraelnek! (Hosea 4. 13. Jerem. 31. 8. Pesikta 165. a.)

Történt, hogy egy király fia rossz útra tért s elhagyta az atyai házat; a király elküldött érte s felszólította,

hogy térjen hozzá vissza, de a fiú azt izente vissza: Miként jöhetnék eléd, miután oly szégyenbe jutottam s most annyira szégyenlem magamat? Erre a király újból küldött érte, mondván: Létezik-e gyermek, ki atyjához visszatérni szégyenkezik? Ha visszatérsz, úgy hiszen atyádhoz jösz! így szólította fel az Isten Jeremiás által Izrael a mennyei Atyához való Visszatérésre. (Deuter, rab. 4. 30.)

Tudjátok mi a Bölcsesség tanítása? Az, hogy ha nem akarod, hogy veled rosszul bánjanak, úgy te is bánj jól még a bűnösökkel is (Ajisteas lev. 207.) s művelj szeretetet, hogy te irántad is szeretetet műveljenek, sirasd meg a halottakat, hogy majd téged is megsirassanak. (Moed Koton 28. b.)

Gyermekeim – így szólt az Úr – ha szívetekből a megtérés csak egy tűhegynyi nyilason át szálna hozzám, úgy már föltárnám előttetek a mennyeknek nagy kapuját (Sir. Has-sir. rab. 5. 2.). mert két út nyílik előttetek: az egyiknek kezdete tövises, de a vége szép sima, holott a másik az elején sima, ám a vége tele van bogáncsokkal növe; válaszsztatok az előbbit, az az örök élet útja, az áldáshoz vezet. (Tanchuma Reeh.)

Hamis póféták azok, akik nagy j hanggal imádkoznak (Berakhoth 24. b.), de hát ne fejjetek sem a farizeusoktól, sem a nemfarizeusoktól, de igen félnetek kell azoktól, kik festékkal kendőzik magukat s kívülről nem azt mutatják, ami keblükben rejlik. (Sota 22. b.)

Bizony a dinnyeszárról már megismerszik, hogy minő gyümölcsöt fog hordani (Berakoth 48. a.) s az ember nem egyéb, mint a mezőnek fája (Deuter. 20. 19.) és a gonoszok gyökeret vernek, magasba nőnek s gyümölcsöt is teremnek (Jerem. 12. 2.), de csak az igaznak gyümölcse terem az életnek fáján. (Péld. 11. 30.)

Volt egyszer egy király, ki kertjébe két kertészt alkalmazott; az egyik ültetett fákat, de ki is vágta azokat, a másik meg nem csinált semmit; vájjon melyik érdemelte meg inkább a büntetést? Nemde az előbbi! Így érdemel az olyan, ki tanulta a vallástörvényt, de meg nem tartja, nagyobb büntetést, mint az, aki egyáltalán nem tanult. (Deut. rab. 7.) Mert

akiben megvan a tudomány, de gyakorlatban uem mivel az istenfélelmet, olyan kincstároshoz hasonló, akinek csak a belső termék kulcsát adták át, nem pedig a kapukéit is; mikénc juthatna a kincsekhez a belső termekben?

(Sabbath 31. ab.)

Akiben megvan a vallástudomány s jó cselekvéseket is mivel, az olyan, mint aki termésköre építette föl házát, akármennyi víz mossa is falait, szilárdan áll, meg nem inog az épület; holott aki Tóráat tanult, de nem jók a tettei, olyan, mint aki gyöngé alapra termésköböl építé a háza falait, bizony összedől az, hacsak már átszívárog rajta a víz. (Aboth D. R. N. 22.) Mert a jó cselekvés az élet gyökere, a valóságos tudás pedig a fának galyai;

ha kevés a gyökér s dús a galyazat,
úgy a legkisebb szél is kitépi a fát;
de aki jó cselekvésekben gazdag, az
erős gyökérzetű s kevés ágú fához
hasonlít, melyet a világ összes viha-
rai sem mozdíthatnak ki helyéből.

(Aboth III. 17.)

VIII.
TÖRVÉNY.

Íme, angyalt küldök én előtted, –
 így szól az úr – ha reá hallgatsz, any-
 nyi, mintha nékem engedelmeskednél.

(Exodus r. XXIII. 20.)

Mert így szól az Úr: Tiszteljétek
 törvényeimet, azok az Én küldöttem,
 a küldöttek pedig Uratokat képviselik;
 ha azokat megbecsülitek, úgy Engem
 becsültetek, aki pedig azokat veti meg,
 az Engem vetett meg. (Tanchuma
 Vajjigas.)

Törvényt pedig hatszáztizenháromat
 adott az Isten, miket Amosz próféta
 egy mondásba foglalt össze, azt hirdet-

vén: „így szól az Úr: Keressetek Engem s élni fogtok” és Habakuk próféta így fejezett ki: „Az igazságos az ő Hitévé él.” (Makkoth 23. b.)

S tudod, mi a legfőbb törvény? Hillél mester mondta: Amit Isten parancsolt meg, hogy: Szeressed felebarátodat, mint tenmagadat, az azt jelenti, hogy amit te gyűlölsz, azt ne tedd másnak sem; ez az egész Törvény, a Többi csak magyarázat. (Sabbath 31. a.)

Mert tudd meg, hogy ami megmondattott (Deut. vi. 4. 5.); „Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló Egyetlen Egy; és szeressed az Örökkévalót, a te Istenedet teljes szíveddel, egész lelkeddel s minden erőddel”, nagy intést foglal magában arra nézve, hogy az ember saját cse-

lekedeteivel szerettesse meg mások által az Istent. (Berakhoth 17. a.)

Azért legyen előtted felebarátod becsülete époly kedves, mint a magad becsülete (Sabbath 153. a.) s felebarátod vagyona époly féltett legyen előtted, mint a magad vagyona, s amit teszel, tedd Isten nevében. (Aboth 11. 12.)

Megtörtént, hogy két szamárhajcsár halálosan gyűlölte egymást s amint egyszer teherrel megrakottan haladtak az úton, az egyiknek szamara összeroskadtt terhe alatt; a másik, mintha észre se vette volna kétségbeesett haragosa helyzetét, tovább haladt, de útközben eszébe jutott Isten parancsa, hogy „ha megroskadva látod ellenséged szamarát az úton, segítsd fel” s visszafordulva lábra állította a teherhordó állatot, a megse-

besített hajcsár pedig elgondolkozott azon, hogy hiszen társa nem is haragszik reá, de sőt szeretettel ragaszkodik hozzá, miről eladdig nem tudott, s azontúl békés barátság fűzte egymáshoz a két haragost. S vájjon mi hozta itt létre a békét? Nem-e az Isten nevében követt Törvény? (Schocher Tob. 99. 4.)

És fogadjál minden embert barátságos tekintettel (Aboth. IV. 22.), mert aki idegen felebarátját szívesen fogadja házában, annak házát Isten lelke tölti be (Sir. Hasir. rab. XIII.) s bizony a szíves idegenlátás nagyobb érdem, mint legelsőnek érkezni meg a zsinagógában. (Sabbath 127. a.)

És ha vannak kétféle barátaid, olyanok, kik korholnak s olyanok, kik dicsérnek, úgy szeressed azokat, kik

korholnak s kerüld azokat, kik dicsérnek, mert azok készítenek elő az örök életre, emezek azonban kiűznek még a földi életből is. (Aboth di R. N. XXIX) Hallgass azért atyád fenyítésére, s el ne mulaszd anyád tanítását. (Példabesz. I. 8.)

De tiszteljed atyádat és anyádat, úgy amint Urad Istened megparancsolta, hogy meghosszabbodjanak napjaid s boldog légy. (Deud. V. 15.)

Tisztelettel szólj atyádról még akkor is, ha szemed láttára kincses ládát dobott is a tengerbe (Kiddusin 31. b.) s csókold meg anyád kezét, melylyel nyilvános gyülekezetben sújtott le rád. (Kiddusin 31. a.)

A szülők iránti kötelesség annyiban még az Isten iránti kötelességnek

is fölötte áll, hogy Istent csak a sajátodból kell szolgálnod, abból, amid van, de szüleidet tisztelned kell még akkor is, ha e célból koldulni volnál kénytelen. (Jer. Pea 15. d.)

De szüleidnél is többel tartozol tanítóidnak, mert azok csak testi fejlődésedet mozdították elő, ezek pedig lelked örök életéről gondoskodtak. (Szanhedrin 101. a.)

Félve tiszteld tanítódat, mint magát az Istent, akinek törvényét szívedbe ülteti (Abotb. IV. 12. Peszahim 22. a.), s aki tanítójára haragszik, olyan, mintha Istenre haragudnék, (Aboth D. R. N. XVIII.)

Büszke önérzettel tért vissza az iskolából szülőföldjére Simon mester s útközben találkozott egy rendkívül

rút emberrel, kinek nemcsak köszönését nem fogadta el, de akit még ki is gúnyolt; ne engem gúnyolj, Menj, – monda a megbántott – menj – mondd meg Teremtőmnek, mily rútak az Ő művei. (Taanith 20. a.)

Ne dicsérj senkit szépsége miatt s ne vess meg senkit külseje miatt: milyen kicsiny az állatok közt a méh, s gyümölcse mégis legelső helyen áll az édességek közt. (Sirach XI. 2. 3.)

Öregekre hallgass és ne az ifjakra, még akkor is, ha az öregek rombolást, az ifjak pedig építést ajánlanának, mert amazoknak házrombolása építés, emezeknek építése pedig szétbontás. (Nedarim 40. a.)

Aki fiataloktól tanul, az olyan mint aki savanyú szőlőt eszik;

az érett gyümölcsöt az élvezi, ki öregek-től tanul. De ne nézz a korsóra, hanem a borra; gyakran új korsó van ó borral megtöltve és sokszor látni olyan régi tömlőt, melyben még savanyú bor sincsen. (Aboth IV. 20.)

Gyűlöljétek a rosszat, szeressétek a jót, mondja az Úr. Ha bemutattok nékem égő áldozatokat, vagy liszt-áldozatokat, nem kedvelem; béke-áldozatokra hízóbarmaitokból nem tekintek; távolítsd el tőlem énekeid zúgását, lantjaid zenéjét nem hallhatom; de hadd hömpölyögjön mint a víz a jog s mint tartós patak az igazság. (Ámosz V. 15. 21–24.)

Mert hiszen ha vétkezel, vajjon Istennek ártottál azzal? S ha jámbor vagy, vajjon tán Istennek tettél vele

jót? Bizony embernek, minő magad vagy, okoz kárt bűnöd, s jámborságod csakis magad javára válik. (Jób XXXV. 6-8.)

Vajjon a Mindenhatónak van abból haszna, ha becsületes vagy s előnye, ha büntetlenül jársz-kelsz? Talán azért büntet téged, mert nem vagy Istenfélő? Nemde inkább azért, mert nagy a gonoszságod s végnélküliek hibáid? Ok nélkül megzálogoltad testvéredet s a félmeztelenről is lehúztad a ruhát; vizet sem adtál az eltikkadottnak s megtagadtad az éhezőtől a kenyeret; özvegyeket üres kézzel bocsátottál el s összetörted árváknak kezeit; ezért vagy csapdák-kal körülvéve, ezért szorongat oly” nagyon a félelem, (Job XXII. 2-10.)

Istent félni nem jelent egyebet, mint gyűlölni a gonoszságot. (Példabesz. VIII. 13.)

Minek is sorolod fel – mondja az Úr – az Én törvényeimet s veszed ajkaidra szövetségemet, holott gyűlölöd az erkölcsöt s hátad mögé dobod szavaimat! (L. Zsolt 16.)

Úgy-e lopni, ölni, házasságot törni, hazugul esküdni, bálványoknak tömjénezni, s aztán jöttök s álltok előttem a Házban, mely nevemről nevezetik s aztán elégülten mondjátok: no most hát mentve vagyunk, hogy aztán ismét megtegyétek e förtelmességeket! (Jerem. VII. 9. 10.)

Szaggassátok meg szíveteket és ne ruháitokat, úgy térjete az Örökévalóhoz, a ti Istenetekhez, mert

kegyelmes Ő és irgalmas, hosszantűrő s bőséges a szeretetben. (Jóél II. 13.)

Nem azért parancsolta meg az Isten az áldozatokat, hogy mondjátok: Megteszem Isten akaratát, hogy ő is megtegye az én akaratomat; bizony nem az Isten kedvéért hoztok áldozatot, hanem a magatok lelkének megalégítéseért. (Sifre Numeri 28. 8.)

Mert Isten törvényei nem egyébre adattak, mint csakis hogy erkölcsileg tisztítsák meg az embereket. (L. rab. XIII.)

Aki becsületességet tanúsít minden útján – akár zsidóval, akár nemzsidóval szemben (B. Kamma 113. b.) – olybá tekintetik, mintha teljesítette volna az egész törvényt. (Exod. rab. XV. 26).

És vajjon aki egy mérő búzát loptott, megőrölte s kenyeret sütött

belőle, szabad-e reá áldást is mondani? Bizony az nem dicséri, de káromolja az Istent. (B. Kamma 9. b.)

Aki csak a vallás ismeretével foglalkozik, de emberszeretetet nem gyakorol, az olyan, mintha nem is volna Istene. (Ab. Zára 17. b.)

Bizony többet ér az, aki alamizsnát oszt, mint a ki a templomba visz áldozatot. (Sukká 49. b.)

És ne hidd, hogy adományoddal te tettél jót a szegényen, nagyobb jót tett te rajtad a szegény, ki elfogadta adományodat s egyengette utadat az Úr trónusáig. (Lev. rab. XXXIV.) De azért a szívek áldó forrását élvezők se feledjék soha az intelmet, hogy nem szabad követ dobni abba a kútba, mely valaha üdülést nyújtott számára. (B. Kamma 92. b.)

Pedig sokszor esik ám meg az emberrel a szomorú eset, hogy egyszer vándorútján életfüvet talált valaki s boldogan repeső szívvel gondolva a sok jóra, melyet majd kincsével gyakorolhat, útközben ki akarta próbálni erejét s föléléstett egy döglött orosz-lánt, de mihelyt talpra állt a fenevad, legelsőnek jótevőjét, életre támasztóját falta fel. (Tanchuma Cheukkath I.).

Marokba szorított kézzel jó világra a gyermek, mintha mondaná: enyém az egész világ, de simára van kifeszítve az ember tenyere, ha elhagyja e földi létet, mintha mondaná: lám minden földi dicsőségből semmit sem viszek magammal. (Kohel. rab. V. 14.)

Bizony, ha távozol e földi létből mitsem vihetsz magaddal, csak jó-

tetteidet (Aboth VI. 9.); barátaid csak gyászházban jelennek meg, családod csak a sírig kísér el, de jótetted az Isten trónusáig kísérnek el. Pirké d. R. E. XXXIV.)

De ne tekintsd a törvényt koronának, hogy azzal büszkélkedjél, sem sónak, amelylyel kincseket akarnál íásni (Aboth IV. 5), teljesítsd a Törvényt magáért a *tettért* (Sifré Deut. XI. 2.)

És ne tudd be magadnak érdemül, valamely tilalmat azért nem szegsz meg, mert úgysem érzel magadban semmi vágyakozást reá: tartózkodásod akkor válik érdemedre, ha leküzdöd forrongó szenvedélyedet, mondván: nem teszem, mert mennyei Atyám tiltotta el. (Sifra Lev. 20. 26.)

Bizony ha azt élvezed, amit saját

kezeddél küzdöttél ki, üdv néked s boldog léssz. (128. Zsolt. 2.)

Ezért nagyobb is az, aki saját keze munkájából él, mint az, aki csak istenfélő és másokra támaszkodik. (Berakhotn 8. a.)

Munkásságra teremtetett az ember (Genez. rab. XII.) s a munka becsülést szerez a munkásnak (Nedarim 49. b.), aki pedig gyermekét nem tanítja mesterségre, olyan mintha rablásra tanítaná. (Kiddusin 29. a)

Lám a galamb, mely Noé bárkájából kirepült, nem tért többé vissza, mihelyt olajfalevelet talált, mert monda: Inkább legyen táplálékom a keserű olajlevél, de Isten kezéből, mint a föld minden édesége az emberek jóvoltából. (Gen. rab. XXXIII.)

Azért inkább nyúzzál nyilvános

piaczon elhullott állatot, ha azzal kenyeredet szerezheted meg, de ne mondd, hogy előkelő vagy s az becstelenítő volna reád. (Peszachim 113. a.)

S inkább – ha szegénységedből nem telnék – köznapi egyszerűséggel ünnepeld meg a szombatot, de ne vedd igénybe emberek támogatását. (B. Batha 110. a.)

FigyeljeteK hát szavaimra, hallgassatok beszédemre (Példabesz. ív. 20.), mert rövid az élet napja, de sok az elvégzendő munka, a munkások pedig henyék, holott gazdag a jutalom, s a Gazda váratlanul szólít számadásra. Aboth II. 19.)

IX.
JUTALOM
ÉS
BÜNTETÉS.

Felhevültem az elbizakodottak miatt, hogy láttam, mily jó dolguk van az istenteleneknek. Nem szenvednek azok fájdalmat, erős és jól táplált az ő testük; szerencsétlenség nem éri őket, mint más embereket, s nem vesződnek annyira, mint mások. De aztán gondolkozni kezdtem, hogy megértsem a dolgot, s nyomorúság tárult föl szemeim előtt, midőn Isten szentélyébe jutottam s megpillantottam az ő végüket. Bizony sikos talajra állítja s romba dönti őket az Isten. (73. Zsolt. 3-6., 16-18.)

Láttam istentelent, daczosan viselkedve s kifeszítve magát, mint a Libanon czédруса: de hogy ismét felé néztem, már nem volt sehol, kerestem s nem találtam többé. (37. Zsolt. 35., 36.)

Fönnhéjázásában azt hiszi az istentelen, hogy Ő nem büntet s hogy nincs is Isten. Ez minden gondolata s azt hiszi, hogy nem fog meginogni soha, egyforma marad minden jövőben s nem éri őt semmi baj. Szája telve szitokkal, hamissággal s erőszakkal; nyelve alatt bajt s pusztulást rejteget; leshelyén meglapul, titokban gyilkol ártatlanokat, szerencsétlenek után fürkésznak szemei; mint sűrűjében az oroszlán, úgy leleselkedik rejtekéből, hogy reáronthasson a nyomorultra s a szerencsétlent elbuktassa az ő ereje. Azt hiszi: Isten elfe-

lejtí ezt! Bizony Te ügyelsz a nyomorra és bánatra, kezébe veszed az ő ügyét, Terád bízva baját a szerencsétlen, Te vagy megsegítője az elhagyatottnak.

(10. Zsolt. 4, 6-11., 14.)

Vajjon ki meri szívében mondani: ki dönthet le földre engem? Ha magasra, mint a sas, ha a csillagok közé rakod is fészkedet, onnan döntetek le, úgymond az Örökkévaló.

(Obadja I. 3., 4.)

Kígyó nem marhat, hacsak onnan felülről nem igazgattatik, orozlán nem téphet, hacsak onnan felülről nem irányítottatik, hatalom nem zsarnokoskodhatik, hacsak onnan felülről nem adatik belé a szándék. (Kohel. rab. X. 11.)

Isten akarata nélkül egyetlen madárka sem hull alá a légből; (Genez.

rab. 79.) Isten gondoskodása kiterjed valamennyi teremtményre, a hatalmas őszállatoktól kezdve le egészen a párányi rovarok láthatatlan tojásáig; (Sabbath 107. b.) Isten megszámlálja minden teremtménynek minden egyes hajaszálát; (Peszikta 18.) isten akarata nélkül még csak kisujja sem görbül meg az embernek. (Chullin 7. b.)

Ne hevülj hát föl a gonoszok miatt, mert lekaszálnak gyorsan, mint a fű s hamar hervadnak el, mint a fiatal zöltség. De bízzál az Úrban s tedd a jót, élj a társadalmi közösségben s becsületet művelj: úgy örömet találsz majd az Úrban, aki megadja néked, mit szíved kíván. Bízd csak sorsodat az Úrra, Ő majd megcselekszi, hogy igazságod kibontakozzék, mint a hajnalpír és jo-

god, mint a déli világosság. Nyugodjál meg az Úrban s remélj csak Ő hozzá; ne hevülj föl azok miatt, kiknek minden vállalata sikerül, azok miatt, kik csak bajokat okoznak. Állj el a boszúságtól s hagyd el a haragot; a fölhevülés csak rosszasághoz vezet. Ki fognak irtatni a gonoszok, de akik az Úrban bíznak, örökségbe veszik majd a földet. Keveset kell csak várnod s nincs többé itt a gonosz. (37. Zsolt. 1-10.)

Nagy vita folyt egyszer a szalma, a polyva és a tarló között, vajjon melyikök kedvéért vettetett be termőmaggal a mező, s a vitának a búzaszem vetett véget, mondván: várjatok a döntéssel addig, míg elérkezik a betakarítás ideje. Midőn szérűre került a termés, eljött a gazda s meg-

kezdé munkáját a szórólapját; a szalma félredobott, a polyvát elvitte a szél, a tarló pedig tűzre került; miért szántatott hát föl a mező s a termő mag-nak mi volt a gyümölcse? Bizony csak a tiszta búzaszem gyűjtetett a mag-tárba s” jutott a gazdának külön őrizetébe. (Sir. Hasir. rab. VII. 4.)

Nem mondhatja majd akkor az ítélőszék elé került lélek, hogy a test csábította, a test gyarló vágyai szereztek a bűnök halmazát; volt egyszer egy király, ki gyümölcsös kertjét egy vak és egy sánta csőszre bízta; megkívánta a sánta a szép gyümölcsöt, de lábai nem bírták, megkérte hát a vakot, venné vállára őt s vigye a kiszemelt fához; a király észrevette a hiányt, felelősségre vonta a csőszöket, kik egymásra hárí-

tották a hibát; a vak védte magát, hisz' a sánta vágyott a tiltott élvezetre, de vajjon elérhette volna-e vágyát, ha a vak nem szegődik készséggel szolgálá-tába? (Szanhedrin 91. a.)

Vakot láttak egyszer sötét éjjel lámpával járni az utón s a szembejövők megkérdezek: mondsza! Minek neked a lámpás? Vak vagyok ugyan, hangzott a válasz, de másoknak világítok, hogy útba igazítsanak, ha gödörhöz érnék! (Megilla 24 b.)

Lámpás az isteni törvény, világosság az Úr parancsolatja. (Példabesz. VI. 23.) Istennek lámpása az ember lelke, ha kialszik belőle az olaj, nincs ami világítson a testnek, mely pusztulás örvényébe bukik. (Numeri rab. VIII. 2.)

Ha az Örökkévaló a világosságod,

úgy üdvösséged leszen; (27. Zsolt. 1.), mert a kívánság vágygyá fokozódik s aztán szenvedélylyé fajul; előbb csak mint szerény utas kivan nálad bebo-csáttatást s ha bevetted, úgy csakhamar otthonosan érzi magát nálad, s rövid idő alatt ő lesz benned a háziúr; először csak olyan, mint a pókháló, mely könnyen széttéphető, de ha megtűröd, erőssé válik, mint a hajó-kötél, mely végzetes hálót fon köréd.

(Sukkot. 52. b)

Az istentelent megöli maga a gonoszság. (34. Zsolt. 22.)

Ne dicsérj azért senkit sem halála előtt; rendszerint üdvivalgás kíséri a hajót, mely útra kelve, elhagyja a kikötőt, s néma csend fogadja a hajót, mely hosszú útról megérkezve, befut

a kikötőbe. Pedig megfordítva kellene lennie, a kifutó hajó nem ad öröme okot, ki tudja, mi sors vár reá a tenger hátán, de örömmel üdvözlendő a hajó, mely leküzdve a hosszú út viszontagságát, sértetlenül jutott el a kikötőbe. (Exod. rab. 48)

Üdv annak az embernek, kinek halála órája olyan mint születése órája, ki a halál pillanatában olyan tiszta minden bűntől, mint amily tiszta volt születése perczében. (Jer. Berakhotk 4. d.)

Azért ne vesd meg Isten fenyítékét s ne vedd zokon az Úr büntetését; akit szeret az isten, azt bünteti, s kinek javát akarja, arra küld szenvedést. (Példabesz. III. 11., 12.)

Tudd meg szívedben, hogy amint

fiát neveli az ember, úgy nevel téged is Urad Istened. (V. Móz. VIII. 5.)

És üdv annak, aki állhatatos a megpróbáltatásban, mert nincsen ember, akit Isten meg ne kísértene; a gazdagot próbára teszi, hogy megnyílik-e keze a nyomor láttára, s a szegényt megkísérti, vajjon nem rendíti-e meg hitét a szenvedés. (Exodus rab. XXXI.)

Minden gazda tudja, hogy ha jó a len, úgy annál jobb és erősebb lesz, minél többet tilózza, holott a rossz len azonnal szétfoszlik, mihelyt tilózni kezdik; úgy az Isten is, nem a gonoszokat kísértgeti a csapásokkal, hanem a jámborokat. (Genez. rab. XXXII.)

Nagy értéke van a szenvedésnek, mert engesztelő ereje nagyobb, mint

az áldozatokénak; hiszen az áldozatokat csak birtokából hozza meg az ember, de a szenvedések áldozatai magából az emberből kerülnek az engesztelő oltárra. (Mechilta XX. 33.)

Fogadd hát nyugalommal, bármi is történjék veled s legyen türelmed a változatos szenvedésekben; mert tűzben vizsgálják az aranyat, az embert pedig szenvedések kohójában. (Sirach II. 4., 5.)

Tudod, mi az örök élet kapuja?

A sok fájdalom. (Levit. rab. XXX)

Mert sok jót művel a világon az a jámbor, aki a reá zúduló szenvedésekben is tud örömet érezni. (Taanith 18. a.)

S vajjon ha két adósod volna, egy jó barátod s egy teljesen idegen, az

utóbbtól nem egyszerre hajtánád-e be s barátodnál nem részletekben róvatnád-e le a tartozást? (Aboda Zara 4. a.)

Tehát, ha valakit szenvedni látsz, úgy mondd csak neki, hogy vizsgálja meg őszintén tetteit, vajjon nem talál-e valamelyes tartozást; ha legszigorúbb vizsgálattal sem talált okot, úgy juttasd eszébe, hogy a szenvedés Isten szeretetének jele. (Berakhoth 5. a.)

Ábrahám pátriárka is azért érdekelte ki a földi és a túlvilági üdvöséget, mert hitte az Istent s minden megpróbáltatásában a Hit adott neki erőt. (Mechilla XXV.)

Nem is esik messze tőled a Hit törvénye; nincsen az a mennyekben, hogy mondanád, ki volna képes fel-

szállni, onnan lehozni és megértetni, hogy szerinte cselekedjél is; nincsen a tengeren túl sem, hogy mondhatnád, ki tudna oda elmenni érte, hogy elhozza s megérttesse, hogy szerinte lehessen cselekedni; bizony nagyon közeledben van az Ige, ajkaidra s szívedbe van téve, hogy szerinte cselekedjél. (Deut. XXX. 11–14.)

Mondd és érezd is át: Isten, Te vagy az én Istenem! Téged kereslek! Hozzád szomjúhozik az én lelkem, Feléd eped az én testem, ezen a víz nélküli, száraz, tikkadt földön. (63. Zsolt. 2)

Istenem, hacsak Téged bírlak, úgy nem vágyódom semmire, ami égen és földön van. (73. Zsolt. 25.)

Mit búsulsz hát lelkem, miért

zajongsz bennem? Remélj Istenben! Lesz még idő, amikor majd segítségéért hálával dicsőítem. (42. Zsolt. 6.)

Istenben bízom, mitől sem kell tartanom! Mit tehetne nékem az ember? Bolyongásom útjait Ő megszámlálta, könnyeimet tömlőjében megőrizte, könyvébe fölírta. Oh visszavonulnak majd elleneim, ha diadallal fogom kiáltani: azt az egyet tudom csak, hogy velem van az isten. (56. Zsolt. 5., 9., 10.)

Bizony, nincs a világon egyéb Jó, mint csakis az Isten (Menachoth 53. b.), aki jóra fordít mindent, bármi történjék is velünk. (Berakhoth 60. b.)

Jertek hát, hadd térjünk meg az Úrhoz! Mert bár széttépett, de meg is

gyógyít minket, bár megsebzett, de be is kötöz bennünket. (Hosea VI. 1.)

Szívbeli bensőséggel érzett megbánással térjünk Hozzá, többet ér az, mint akár ezernyi korbácsütés. (Berakhoth 7. a.)

Nem a bőjtölés s nem a zsákfelöltés eszközli ki az isteni kegyelmet, hanem az őszinte megbánás és az igaz útra térés. (Taanith 16. a.)

Az igaznak igazságú – úgymond az Úr – nem fogja őt megmenteni, amely napon bünt követ el és a gonosz nem fog gonoszságában megbotlani, amely napon megtér gonoszságától. Ha azt mondom az igaznak: élni fogsz, és ő bízik igazságában s jogtalanságot cselekszik, mind az igazságai nem tartatnak meg emlémben,

de jogtalansága miatt, melyet cselekedett, meg kell halnia. S ha azt mondom a gonosznak: meg kell halnod, s ő megtér vétkétől és cselekszik jogot és igazságot, visszaad zálogot, megfizeti a gonoszul elraboltat, az élet törvényei szerint jár, nem cselekedve semmi jogtalanságot: élni fog.

(Ezekiél XXXIII. 12-15.)

A vétkező lélek, az hal meg; a fiú nem viseli atyja bűnét s az atya nem viseli fia bűnét; az igaznak igazsága rajta magán lészen s a gonosznak gonoszsága rajta magán lészen.

(Ezekiél XVIII. 20., 21.)

Ha valaki igaz lesz, jogot és igazságot mivel: bálványokat nem imádozott, felebarátja feleségét nem fertőztette meg, senkit nem szorongat, az

adósságért vett zálogot visszaadja, rablást nem követ el, kenyerét adja az éhezőnek s a mezítelent ruhával takarja be, kamatra nem ad s többletet nem vesz, jogtalanságtól visszatartja kezét s igaz ítéletet hoz ember és ember között, törvényeim szerint jár s rendeleteimet megőrizte, hogy igazságot míveljen: igaz ő, élni fog, úgymond az Úr, az Örökkévaló. (Ezekiel XVIII. 5-9.)

Térj meg hát legalább csak egy órával halálod előtt. De vájjon ki tudja, hogy mikor üt ez az utolsó óra? Épp azért, mert nem tudod, mely pillanatban szólít el az Úr, tekintsd minden órát az utolsóinak s térj meg Istenedhez. (Socher Tob. 90., 12.)

Két bűnös közül az egyik bűnbánóan halt meg s a másik pedig vétkekkel terhelten; midőn az utóbbi leszállt az alvilágba, csodálkozva látta, hogy társa, ki gonoszságaiban osztozkodott véle, a menyország üdvében részesül. Hogyan, kiáltott fel, hát a gonoszsággal teli lélek is az üdvözültek közé jutott? S fölhangzott egy égi szó: Balga! tudd meg, hogy borzasztó halálad megtérésre indítá társadat, miért nem nyitottad meg te is szívedet a bűnbánatra? Oh engedj most megtérnem! Most már nem lehet; az örök élet hasonlatos a szombathoz, aki semmi előkészületet nem tett a szombatra, vájjon élvezhet-e az valamit szombaton. (Koheleth rab. 1.15.)

Egy királynak volt két felügyelője,

az egyikre a kincsházat, a másikra a szalmacsúrt bízta; történt, hogy az utóbbi hűtlenné vált és meglopta urát, s mégis azt remélte, hogy a kincsházat is reá fogják bízni, de azt felelték neki: gyanússá váltál a szalmatárban is s a kincsházat bíznák reád? (Jalk. Sim. 1.)

Munkásokat fogadott fel egyszer egy király, kik közül egy különösen kivált ügyességével s a király elszólította a munkától s egész nap mulatott vele. Este megkapta bérét egész napra, amiért a többi munkás szemrehányást tett a királynak. Hagyjátok, monda a király, ő egy óra alatt végzett annyit, mint ti egész napon. (Koh. rab. 5., 11.)

Egy király öröket rendelt bor-

pinczéjébe; voltak köztük, kik szerették az italt s voltak olyanok, kik fogadalommal tartózkodtak a bortól; fizetés idején az előbbieket kétszeres bért kaptak, az utóbbiak pedig panaszt tettek a királynál, ki monda: Bizony kétszeres bért érdemelnek azok, kik nemcsak a hordókat őrizték hűséggel, de szigorú őrizettel tudták elnyomni saját szenvedélyüket is. (Levit. XXIV.)

Adj hálát az Istennek a mindennapiért. Ha a pusztában vándorolt Izrael számára csak egyszer egy évben hullatott volna mannákat egész esztendőre, úgy hálátelt szívvel csak egyszer az évben fordult volna Istenéhez a nép; naponta hullatott hát mannákat az Isten, hogy naponta forduljon hálás

sziwel Ahhoz, aki megadja minden napnak az áldását. (Joma 76. a.)

Ha egy munkás híven végzi el feladatát s megkapja bérét, úgy ezért a munkaadónak nem tartozik köszönettel; de ha nem végzi hűséggel munkáját s mégis megkapja napi bérét, nem köteles-e hálálkodni a munkaadónak? Mi legyen hát a mi kötelességünk? Istent magasztalni: Hallelujah! (Sohocher Tob. 105., 44.)

X.
IZRAEL.

Így szól az Úr: Izrael az Én Elsőszülött Fiam. (Exodus IV. 22.)

És így szólt az Úr Izraelhez: Amint te ösmertél fel Engem Egyetlennek a világon, úgy ösmerlek el-Én téged Egyetlennek a földön, Egyetlen Isten van Izrael által s Izrael egyetlen az Isten által. (Berakhoth 6. a.)

Mert amely naptól az Örökkévalót vallottad Istenednek, kinek útjaiban akarsz járni, törvényeit követni és szavára hallgatni, attól a naptól fogva elismert téged tulajdon népéül az Úr,

hogy tegyen téged magasan a népek fölé, melyeket dicséretre, nevezetességre és dicsőségre alkotott, hogy te légy szent népéül az Örökkévalónak a te Istenednek. (Deut. XXVI. 17. 18.)

Gyermekei vagytok ti Uratoknak Isteneteknek (Deut. XIV. 1.), mert úgy szerette Izraelt az Isten, hogy szeretetének jeléül gyermekeinek nevezte el a népet, (Aboth III. 4.)

De volt egyszer egy gyermek, kit vállain hordozott az atyja s kinek nem volt olyan kívánsága, mit ne teljesített volna az atyja. És történt, hogy útközben szembejött vele egy idegen s a gyermek odaszólott hozzá: Mondd csak, nem láttad atyámat? Oh te balga, monda erre az atya, vállaimon hordlak, folyton kérsz s

mindent megkapsz tőlem s végre másoknál kérdezősködöl, hogy én hol vagyok? No majd megtudod. S ledobta válláról a gyermeket, jöttek a pusztai vadak, melyek marczangolni kezdték a hálátlan fiút. így volt Izrael, midőn Egyiptomból vitte ki az Isten. (Peszikta III.)

Megfeledkezett a mennyei Atyáról, idegen istenekhez pártolt; eleinte csak rejtekhelyeken áldozott a bálványoknak, majd még csak ajtók mögött, aztán már a háztetőkön, sőt mind szabadabbá válva hegycsúcsokon, majd már nyílt mezőn és utcasarkon és vásártereken, végre Jeruzsálembe vitte be s a Szentek Szentélyében tömjénezett a bálványoknak.

(Echa. rab. XXII.)

És így szólt az Úr: Mivelhogy a nép közeledett, szájával és ajkaival tisztel Engem, de szíve távolodott Tőlem s Irántam tanúsított félelme nem egyéb, mint betanított emberi parancs: ezért íme csodásan bánok el e néppel, csodálatos csodásan, úgy hogy el fog veszni bölcséinek bölcsesége s értelmeseinek értelmessége el fog rejtőzni. (Ezsaj. XXIX. 13., 14.)

De mindazonáltal, ellenségeik országában sem fogom őket annyira megvetni s félrelökni, hogy megsemmisüljenek s hogy felbontanám velük kötött szövetségemet, hiszen Örökkévaló Istenük vagyok Én. (Levit. XXVI. 44.)

Idézd csak föl a régi idők emlé-

két, szemlélgesd az elmúlt nemzedékeket; kérdezd csak meg atyádat, ő még tud róla szólni, s az öregeket közepetted, azok még tudnak róla beszélni. (Deut. XXXII. 7.)

Galamb volt Izrael, mely önmegadással, fájdalmas bugás nélkül nyújtotta nyakát a kés alá, hogy kioltás életét; galamb volt Izrael, melyet kígyók üldöztek a kopár sziklahasadékba, honnét nem volt menekvése, de mégis az mondatott róla, hogy csak Isten iránt oly jámbor-szelíd mint a galamb, ám a föld lakóival szemben hamis, mint a kígyó. (Sir Hassir. rab. II. 14. V. 2.)

Oh a szégyen megtöri szívemet, hogy kétségbeessem – sóhajtotta Izrael; – részvétre számítottam, de

hiába, vigasztalókat kerestem, de nem akadtam rajok; epét adtak nekem eledelül, ha éheztem, eczetet adtak innom, ha szomjaztam. (69. Zsolt. 21., 22.)

Isten, ne hagyd megszégyenülni a Benned bízókat, ne hagyd gyalázatban a Téged keresőket. Hiszen te miattad viselem a gyalázatot s borítja szégyenpír arczomat. Idegenné váltam testvéreim előtt, anyámnak fiai nem ismernek engem. (69. Zsolt. 6. 9.)

Ellenségeim megbeszélést tartanak felettem, kik életemre törnek, tanácsot ülnek s mondják: Elhagyta őt az Isten, üldözzétek s ragadjátok meg, hiszen nincsen megmentője. (79. Zsolt. 10., 11.)

Izrael olyan volt, mint az agyagkorsó, melyet összetört a népek kőszíve;

mindig csak egyazon sors érhette: akár a kő hullott a korsóra, akár a korsó esett a kőre, mindig csak a korsó tört össze. (Eszter rabba III. 6.)

Oh ha a Te Törvényedben nem találtam volt gyönyörűséget, nyomorúságomban rég elpusztultam volna. (119. Zsolt. 92.)

Így szól az Örökkévaló, Izrael uralkodója és megváltója, az Örökkévaló, a mennyek Ura: Én vagyok az első és Én utolsó s rajtam kívül nincs más Isten. (Ezsaj. 44, 6.)

Tudd meg a mai napon s vedd szívedre, hogy az Örökkévaló az Isten, fönt az égben s lent a földön, senki más kivüle. (V. Móz. IV. 39)

Íme Izrael az én szolgám, akire, támaszkodom, az Én választottam,

akit kedvel a lelkem; reá adtam szellememet, hogy törvényt vigyen szét a nemzeteknek. Nem kiált, nem szól hangosan, nem hallatja az utcán szavát. Törött nádat nem morzsol el, pislogó kanóczot nem olt el, igazságra viszi szét a törvényt; nem lankad el s nem törik meg, míg a törvényt el nem helyezi! a földön s tanítására vágyva nem váraognak a távoli szigetek. Így szól az Isten, az Örökkévaló, aki teremtette az egeket s kinyújtotta azokat, aki kiterítette a földet, meg sarjadékait, aki lehetetet adott a rajta lévő népnek és szellemet a rajta járóknak: Én, az Örökkévaló hívtalak igazsággal és megfogom a kezedet, megóvlak s teszek népek szövetségévé, nemzetek világosságává

hogy megnyissad a vak szemeket,
 hogy kihozzad börtönből a foglyot, a
 fogházból a sötétségben ülőket. (Ezsaj
 42 . 1-7.)

S az Úr az Örökkévaló megnyi-
 totta fülemet, én meg nem voltam
 engedetlen, hátra nem húzódtam.
 Hátamat odatartottam az ütőknek,
 arczomat a tépőknek, orczáimat nem
 rejtettem el gyalázásoktól és köpéstől.

(Ezsaj. 50., 5., 6.)

Királyok előtt nyíltan beszéltem
 tanúságairól, nem szégyeltem Istenemet.

(119. Zsolt. 46.)

így szól az Úr: Szolgám vagy, meg-
 választottalak s nem vetettelek meg.
 Ne félj, mert veled vagyok, ne aggód-
 jál, mert Én vagyok Istened, megerő-
 sítettelek, segítettelek is, tartottalak is

győzelmes jobbommal. Meg fognak szégyenülni s elpirulnak mind, kik felgerjednek ellened. (Ezsaj. 49. 9-11.)

Prófétáid összehasonlítanak téged a föld porával is, meg az ég csillagaival is; ha sülyedtél, úgy porig sülyedtél s minden láb taposott rajtad; de amikor fölemelkedsz, erények szárnyain feljutsz a csillagokig s fényedet csodálja és szomjúhozza a pornak vándora. (Megilla 16. a.)

Íme boldogulni fog az Én szolgám, fölmagasztaltatik, fölemelkedik és magas lesz majd nagyon. Valamint eliszonyodtak rajtad sokan – annyira eltorzított, nem is emberi volt az ábrázatja és alakja nem olyan, mint az ember fiaié – akképen fog sok nemzet megdöbbszenni; mert ami nem beszéltetett

el nekik, azt látják s aminek hírét sem hallották, azt észlelik s majd mondják: Megvetett és az emberek elhagyatottja Izrael, fájdalom embere és betegség meghittje s mint aki elől elrejtik az arcot, megvetett és nem tekintettük. Pedig bizony a mi betegségünket ő viselte és a mi fájdalmainkat ő hordozta, holott mi őt tekintettük sújtottnak, Istentől megvertnek s nyomorgatottnak; megsebzett volt ő a mi büntet teinktől. Összezúzott a mi bűneinktől jólétünkre való fenyegetés volt rajta és az ő sebei által lett nekünk gyógyulás. Mindannyiunk mint a juhok tévelyegünk, kiki a maga újára fordultunk, az Örökkévaló pedig őt illette mindnyájunk bűnével; szorongatott s ő megalázta magát, nem is nyitotta ki száját, mint

a bárány, mely levágásra vitetik s mint a juh, mely nyírói előtt elnémul: nem nyitotta ki Száját. (Ezsaj. 52., 13-53., 7.)

Azt mondta Czijón: Elhagyott az Örökkévaló engem s az Úr megfélekedett rólam. De megfélekedhetik-e az asszony a kisdédéről, hogy ne irgalmazna méhe gyermekének? Még ha az is megfélekedhetik, de Én nem feledkezhetem meg rólad. (Ezsaj. 49., 14., 15.)

Mert szentség Izrael az Örökkévalóiak, termésének zsengeje, mind akik 51 akarják falni, bűnbe esnek s veszedelem jön rájuk, úgymond az Örökkévaló. (Jerero. II. 3.)

S így szól az örökkévaló: Ki a napot adja világossággul nappal, a hold és a csillagok törvényeit világossággul éjjel, aki felkavarja a tengert, hogy

zúgnak hullámai, Örökkévaló, Seregek Ura az ő neve: Ha elmozdulnak Előlem e törvények, úgymond az Örökkévaló, akkor szűnik meg Izrael magzata is népnek lenni Előttem; ha megmérhetők lesznek az egek fent s átkutathatók a föld alapjai alatt, akkor vetem majd meg Izrael magzatját mindazért, amit cselekedett. (Jerem. XXXI. 84-36.)

Bizony valamint leszáll az eső és a hó az égből s oda vissza nem tér, csak ha megáztatta a földet s megtermékenyítette és sarjasztóvá tette s magot ad a magvetőnek és kenyeret az éhezőnek: olyan lesz az Én Igém is, mely számból ered, nem tér hozzám vissza üresen, csak ha megcselekedte amit akartam és sikert ér el abban, amire elküldtem. (Ezsaj 55, 10, 11.)

S téged Izrael eljegyeztelek magamnak örökre; eljegyeztelek igazságra és jogra, szeretetre és irgalomra, eljegyeztelek hűségre, hogy megismerjed az Örökkévalót. (Hosea II. 21.)

És Czijón meg fog váltatni jog által s megtérői igazsággal. (Ezsaj 1. 27.)

S eljön majd az idő, amikor Isten összegyűjti mind a nemzeteket s minden nyelveket. (Ezsaj. 66., 18.)

És ítéletet tart az Isten valamennyi nép fölött; ítélőszéke előtt kiterjeszti Törvényét s kihirdeti: aki evvel foglalkozott, jöjjön s vegye el jutalmát. Valamennyi odatódul, hangosan kérik mindannyian a jutalmat, de Isten egyenkint szólítja őket trónja elé: adja mindegyik külön elő, mivel szolgált rá a jutalomra. Előlépett Edóm, Romulus-

nak ivadéka s monda: Sok utat építettünk, sok fürdőt létesítettünk, sok ezüstöt s aranyat gyűjtöttünk egybe s mindezt csak azért, hogy Izrael egyedül csak a törvénnyel foglalkozhassak. Balgák voltatok, mondja erre az Úr, ne szépítgessétek magatokat, amit tettetek, magatokért tettétek; utakat építettetek, hogy könnyebben szállíthassátok a seregeket emberek legyilkolására; fürdőházakat emeltetek a magatok élvezetére, s vagyont gyűjtöttetek, hogy minél többet dőzsölhessetek. Menjetek, nem rátok vár a jutalom. Jött utána a Perzsák népe és mondta: Mi hidakat építettünk, városokat elfoglaltunk, sok háborút viseltünk, csak azért, hogy Izrael háborítlanul foglalkozzék a Törvénnyel. Botorul viselkedtetek ti, mondja az Úr;

nem a Törvény és Izrael oltalma volt a ti czélotok, hidakat építtetetek, hogy vámokat szedhessetek, városokat foglaltatok el, hogy rabszolgákra tehessetek szert, háborúkat viseltetek, hogy hatalmatokat növeljétek; nem reátok vár a jutalom. (Ab. Zara. 2. b.) Jönnek aztán Európa népei s jutalomra számítva mondják: Mi Isten nevét tűztük zászlóinkra, Szeretet jegyében terjesztünk Hitet, Emberiességet, hogy szíveket nemesítsünk, lelkeket műveljünk, s hogy a Te országod eljövetelét siettessük e földön. De fölhangzik az Örök Igazság ítélete: Szeretet jegyében hurczoltátok máglyákra Nevemnek hirdetőit, emberiességből kivetkőzött vadsággal döftétek át millióknak szíveit, kiknek egyetlen bűnük az volt, hogy a Szeretetért

rajongtak s az Igazságot imádták, durva kézzel oltottátok ki a derengő világságot, sötétséget hoztatok az emberlakta földre, ti késleltettétek országomnak eljövetelét; bizony, bizony nem reátok vár a jutalom. Végre előlép Izrael, kinek a történet terhe alatt megörnyedt alakja meghajlik, mély alázattal s csak annyit mond: Szent nevedért vitettünk vágóhidra, dicsőítéssel léptünk máglya tűzébe, csak Benned hittünk, csak Hozzád reméltünk, Törvényed volt egyetlen gyönyörűségünk. S ez az a szövetség, melyet ama napok után Izrael házával kötök, úgymond az örökkévaló: Törvényemet belsejükbé adom s szívükre írom és leszek nekik Istenük, ők pedig az Én népemmé lesznek. És nem fogja

többé egyik a másikat tanítani mondván: ugyan ismerjétek meg az Örökkévalót, mert mindnyájan fognak engem ismerni, aprajától nagyjáig, úgymond az Úr, mert megbocsátom bűnüket s vétkükre nem emlékezem többé. (Jerem. 81., 32., 83.)

És szilárdan fog állani az Örökkévaló házának hegye a hegyek élén s fölülelemelkedik a dombokon s özőnlenek majd hozzá mint a nemzetek. (Ezsaj. II. 2.)

S valamennyien összetörik kardjaikat kapákká s dárdáikat vinczellérkésekké; nem emel majd nemzet nemzet ellen kardot s nem tanulnak többé háborút. (Ezsaj. n. 4.)

S lakozik majd a farkas a bárányval s a párducz együtt heverész a gödölyével; borjú, oroszláncölök

s hízóbarom együtt és egy kis fiú vezeti őket. Tehén és medve legelésznek, együtt heverésznek kölykeik, az oroszlán pedig, mint az ökör, szalmát eszik. S a csecsemő a vipera lyukánál játszadozik s az elválasztott gyermek baziliszkus odújába nyújthatja kezét. Nem ártanak s nem rontanak egész szent hegyemen, mert megtelt a föld az Örökkévaló megismerésével, mint vizekkel, melyek a tengert borítják. (Ezsaj. 11-9.) És az Örökkévaló fog uralkodni az egész földön; ama napon Egy lesz az Örökkévaló és az Ő neve: Egyetlen Egy. (Zekarja XIV. 9.)

És léssen, ahelyett, hogy azt mondanák Izraelnek: Nem vagytok népem, majd azt fogják róla mondani: Élő Istennek Gyermekai ők. (Hosea II. 1.)

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal.
I. Isten	13
II. Ember	27
III. Szeretet.....	43
IV. Főbűnök	57
V. Boldogság	73
VI. Erények	91
VII. Megtérés	109
VIII. Törvény	123
IX. Jutalom és büntetés	141
X. Izrael	165